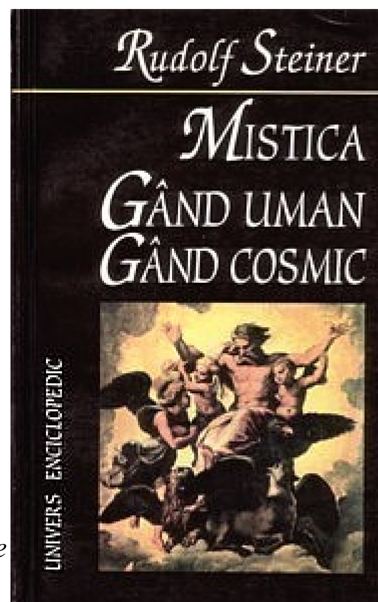
Rudolf Steiner

GÂND UMAN, GÂND COSMIC

GA 151

MISTICA ÎN ZORII VIEŢII SPIRITUALE A TIMPULUI NOSTRU ŞI LEGĂTURA EI CU O CONCEPŢIE MODERNĂ DESPRE LUME

GA 7

Traducere: Diana Sălăjanu

Titlurile originale : *Der menschliche und der kosmische Gedanke*
Die Mystik im Aufgange des neuzeitlichen Geisteslebens und ihr Verhältnis zur modernen Weltanschauung

---

CUPRINS

CUPRINS

TRIMITERI

La ediţia de faţă

Cele patru conferinţe intitulate „Gândul uman şi gândul cosmic" au fost prezentate în cadrul celei de a doua Adunări Generale a Societăţii Antroposofice – care exista din 1912 –, desfăşurată între 18–23 ianuarie 1914 (de duminică până vineri). Protocoalele luate cu ocazia discuţiilor, cuvântărilor şi intervenţiilor orale ce au avut loc în aceste zile au fost tipărite în revista „Mitteilungen für Mitglieder der Anthroposophischen Gesellschaft (Theosophischen Gesellschaft)", editată de Mathilde Scholl, Köln, aprilie-iunie 1914.

Textele folosite pentru editarea cărţii: Conferinţele au fost stenografiate din însărcinare oficială de Walther Vegelahn, a cărui transcriere în text accesibil a stat la baza tuturor ediţiilor de până acum. După cea de a patra ediţie, din 1961, arhiva a dobândit accesul la o a doua stenogramă luată la aceste conferinţe, făcută de Clara Michels. Această stenogramă a fost folosită, comparativ, pentru ediţia din 1980. Nu s-au păstrat stenogramele originale nici ale lui Vegelahn, nici ale lui Michels. După cum reiese şi din alte stenograme luate de Ciara Michels, textele ei sunt, ce-i drept, mai scurte decât cele ale lui Vegelahn, ele omit adeseori repetiţiile însă sunt, de regulă, clare şi precise în ceea ce priveşte sensul. Unele cuvinte şi întorsături de frază din stenograma realizată de ea la aceste conferinţe sunt confirmate şi de alte notiţe, făcute de a treia mână.

Titlul volumului a fost dat de Rudolf Steiner.

Referitor la diferitele ediţii:
De primele două ediţii s-a ocupat Marie Steiner; numele celui care a prelucrat-o pe a treia nu e cunoscut; de ediţia a patra s-au îngrijit Robert Friedenthal şî Karl Boegner. La baza ediţiei a cincea (1980) şi a celei de a şasea (1990) se află, în principiu, textul amănunţit al lui Vegelahn, care a fost folosit pentru toate ediţiile anterioare, el prezentând, totuşi,

semnele clare ale unei prelucrări stilistice; modificările sau completările esenţiale, datorate comparaţiei făcute cu textul lui Michels, sunt reproduse în Note.

Desenele de pe tablă nu ni s-au păstrat. Desenele din text au fost executate pe baza desenelor conţinute în notiţele luate la conferinţe de Leonore Uhlig.

RUDOLF STEINER DESPRE NOTAREA CONFERINŢELOR SALE

Din autobiografia lui Rudolf Steiner ***Viaţa mea*** (capitolul 35, 1925)

Din activitatea mea antroposofică au rezultat două lucruri; în primul rând, cărţile mele, publicate pentru toată lumea, în al doilea rând, un mare număr de cursuri, care au fost concepute iniţial doar ca material de uz intern şi erau vândute numai membrilor Societăţii Teosofice (mai târziu Antroposofice). Erau stenogramele şi notiţele întocmite mai mult sau mai puţin bine în timpul conferinţelor şi pe care – din cauză că aveam prea puţin timp – n-am putut să le corectez personal. Eu aş fi preferat ca ceea ce a fost rostit drept cuvânt oral să fi rămas cuvânt rostit oral. Dar membrii au cerut ca aceste cursuri să fie tipărite sub formă de materiale pentru uz intern. Şi aşa se face că ele au fost tipărite. Dacă aş fi avut timp să le corectez, atunci, de la bun început, restricţia „Numai pentru membri" n-ar fi trebuit stabilită. Dar, de peste un an, s-a şi renunţat la ea.

Aici, în autobiografia mea, e necesar să spun, înainte de toate, în ce fel se integrează amândouă: cărţile mele tipărite şi aceste materiale de uz intern, în ceea ce eu elaborez drept antroposofie.

Cel care vrea să urmărească propriile mele căutări lăuntrice şi munca mea, pentru a pune în faţa conştienţei epocii actuale antroposofia, trebuie s-o facă cu ajutorul scrierilor accesibile tuturor. În acestea eu mă confrunt şi cu ceea ce există în epoca noastră drept năzuinţă spre cunoaştere. Acolo am dat ceea ce a prins tot mai mult formă în faţa mea, prin „văzul spiritual", şi care a devenit – în orice caz, în multe privinte, într-un mod imperfect – edificiul antroposofiei.

Alături de acest imperativ, de a clădi „antroposofia" şi de a mă pune doar în serviciul a ceea ce rezultă dacă ai transmis întregii lumi civilizate actuale comunicările din lumea spirituală, a apărut un al doilea, acela de a veni plenar şi în întâmpinarea a ceea ce se manifesta, din rândurile membrilor, drept nevoie sufletească, drept dor al spiritului.

Exista, în acest sens, înainte de toate, dorinta de a auzi înfăţişate Evangheliile şi conţinutul Bibliei în lumina ce rezultase drept lumină antroposofică. Membrii voiau să audă, sub formă de cursuri, relatări în legătură cu aceste revelaţii date omenirii.

Prin faptul că au fost ţinute cursuri-conferinţe interne în sensul acestei cerinţe, s-a mai adăugat un alt aspect. Aceste conferinţe au fost audiate nu numai de către membri. Ei erau familiarizati cu comunicările de început ale antroposofiei. Lor li se putea vorbi ca unor oameni care au avansat pe tărâmul antroposofiei. Stilul acestor conferinţe interne a fost altul decât a putut fi cel al lucrărilor scrise, care erau destinate cu totul publicului larg.

În cadrul unor asemenea cercuri intime am avut ocazia să vorbesc despre aceste lucruri într-un mod căruia ar fi trebuit să-i dau altă formă, dacă ar fi existat de la început intenţia publicării lor pentru cercurile largi de cititori.

Astfel, în această dualitate, a scrierilor publice şi a celor cu caracter intern, există, într-adevăr, ceva care provine din două substraturi diferite. Lucrările absolut publice sunt rezultatul a ceea ce, înăuntrul meu, a luptat şi a muncit; în lucrările cu caracter intern, luptă şi munceşte împreună cu mine şi societatea. Eu ascult vibraţiile din viaţa sufletească a membrilor şi din transpunerea mea vie în ceea ce aud ia naştere dispoziţia conferinţelor.

N-am spus nicăieri, nici în măsura cea mai mică, nimic care să nu fie un rezultat pur al antroposofiei în curs de dezvoltare. Despre o concesie făcută prejudecăţilor sau sentimentelor preconcepute ale membrilor nici nu poate fi vorba. Cine citeşte aceste materiale cu caracter intern, le poate lua, în sensul cel mai deplin, drept ceea ce antroposofia are de spus. De aceea, atunci când plângerile în această direcţie au devenit prea insistente, s-a putut renunţa la acea restricţie care prevedea ca materialele destinate unui cerc intim să fie difuzate numai în rândurile membrilor. Însă va trebui să se aibă în vedere faptul că în stenogramele nerevizuite de mine se găsesc greşeli.

O judecată asupra conţinutului unui asemenea material, dedicat unui cerc intim, va putea fi permisă, în orice caz, numai celui care cunoaşte ceea ce noi considerăm că e necesar ca premisă pentru formarea unei asemenea judecăţi. Şi, pentru cele mai multe dintre aceste materiale, premisa necesară este, cel puţin, cunoaşterea antroposofică a omului, a Cosmosului, în măsura în care esenţa sa e descrisă în antroposofie, şi a ceea ce se găseşte, drept „istorie antroposofică", în comunicările primite din lumea spirituală.

CONFERINŢA I

Berlin, 20 ianuarie 1914

În aceste patru conferinţe, pe care le voi prezenta în faţa dvs. în perioada adunării noastre generale, aş vrea să mă refer la legătura omului cu Universul, văzută dintr-un anumit punct de vedere. Aş vrea să vă arăt, în cele ce urmează, care este acest punct de vedere.

Omul vieţuieşte în interiorul lui ceea ce putem numi gând şi în gând omul se poate simţi pe sine drept ceva care desfăşoară o activitate nemijlocită, drept o fiinţă care-şi poate privi propria activitate de pe o poziţie mai înaltă. Dacă privim un obiect exterior, un trandafir, de exemplu, sau o piatră, şi dacă ne reprezentăm acest obiect exterior, s-ar putea ca cineva să spună, şi pe bună dreptate: De fapt, tu nu poţi şti niciodată cât din realitatea pietrei sau a trandafirului există în reprezentarea ta. Tu vezi trandafirul, vezi roşul lui exterior, forma lui, împărţită în petale separate; vezi piatra cu culoarea ei, cu diferitele ei muchii; dar trebuie să-ţi spui mereu: S-ar putea ca înăuntrul acestui obiect să mai existe ceva care nu se arată în afară. Tu nu ştii cât adevăr despre piatră, despre trandafir, există în reprezentarea ta.

Dar atunci când cineva are un gând, el însuşi este acela care concepe acest gând. Am putea spune că el e prezent în fiecare fibră a acestui gând al său. De aceea, pentru

întregul gând, el e un participant la activitatea acestuia. El ştie: Ceea ce există în gând, a fost transpus de mine însumi în el şi ceea ce eu n-am transpus în gând, nici nu poate fi în el. Eu am controlul asupra gândului. Când eu concep un gând, nimeni nu poate afirma că în gând mai există atâtea şi atâtea elemente existente în trandafrr şi piatră; căci eu însumi am creat acest gând, sunt prezent în el, ştiu, deci, ce conţine.

Într-adevăr, gândul este esenţa noastră cea mai originară. Dacă vom afla care este legătura dintre gând şi Cosmos, Univers, vom şti care este legătura dintre esenţa noastră cea mai originară şi Cosmos, Univers. Putem spera să ajungem la un punct de vedere cu adevărat rodnic, dacă vom căuta să înţelegem care e legătura omului cu Cosmosul, studiind gândul. Vom întreprinde, aşadar, această cercetare şi ea ne va purta spre înalte culmi ale cunoaşterii antroposofice. Azi însă vom fi nevoiţi să ne creăm o bază de cercetare care unora dintre dvs. s-ar putea să li se pară cam abstractă. Dar, în următoarele zile, vom vedea că această bază este necesară şi că fără ea nu ne putem apropia decât într-un mod destul de superficial de înaltele ţeluri spre care tindem în aceste patru conferinţe. Ceea ce am spus înainte ne permite să spunem, aşadar, că, dacă îşi îndreaptă atenţia spre ceea ce există în el ca gând, omul poate găsi o legătură intimă între fiinţa sa şi Univers, Cosmos.

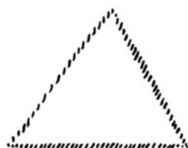
Numai că, dacă vrem să ne bazăm pe acest punct de vedere, vom da de o dificultate, de o dificultate foarte mare. Această dificultate nu se referă la cercetarea noastră, ci la realitatea obiectivă de care vorbim. Această dificultate constă în faptul că noi trăim, ce-i drept, în fiecare fibră a gândului şi că, de aceea, dacă avem un gând, probabil că pe el îl cunoaştem cel mai bine, dintre toate reprezentările noastre; dar, ei bine, majoritatea oamenilor nu au gânduri! În general, nu se reflectează în mod absolut temeinic la faptul că majoritatea oamenilor nu au gânduri. Nu se reflectează în mod absolut temeinic la acest lucru, pentru că în acest scop – ei bine, în acest scop – e nevoie de gânduri! Asupra unui lucru trebuie să se atragă atenţia, pentru început. Ceea ce-i împiedică pe oameni, în majoritatea împrejurărilor vieţii, să aibă gânduri, este faptul eă, în situaţiile obişnuite ale vieţii, ei nu simt întotdeauna nevoia de a ajunge cu adevărat până la gând, ci, în locul gândului, se mulţumesc cu cuvântul. Aproape tot ceea ce numim în viaţa obişnuită gândire, se desfăşoară, de fapt, sub formă de cuvinte. Gândim în cuvinte. Gândim în cuvinte mult mai mult decât credem. Şi, atunci când simt nevoia explicaţiei unui sau altui lucru, mulţi oameni se declară satisfăcuţi dacă li se spune un cuvânt care le sună familiar, care le aduce aminte de un lucru sau altul; şi consideră apoi că ceea ce simt când aud un asemenea cuvânt este o explicaţie şi cred că au ajuns astfel în posesia gândului.

Da – ceea ce am spus acum a dat naştere, în cursul evoluţiei vieţii spirituale umane, unei concepţii împărtăşite încă şi astăzi de mulţi oameni care se cred gânditori. În noua ediţia a cărţii mele ***Concepţii despre lume şi viaţă din secolul al XIX-lea*** [1], am încercat să modific din temelii această carte, făcând să fie precedată de o istorie a evoluţiei gândirii occidentale, începând cu secolul al VI-1ea î.Hr. şi până în secolul al XIX-lea, adăugând apoi, la sfârşitul primei variante a cărţii, o descriere a vieţii spirituale de gândire care merge până în zilele noastre. Conţinutul iniţial l-am modificat, de asemenea, destul de mult. Am încercat să arăt aici că gândul se naşte, de fapt, de-abia într-o anumită epocă. El se naşte cu adevărat de-abia prin secolele VI-VIII î.Hr. Înainte de această epocă, sufletele umane nu trăiau deloc ceea ce poate fi numit gânduri, în adevăratul înţeles al cuvântului. Ce trăiau, înainte de acest moment, sufletele umane? Înainte de acest moment, ele trăiau imagini. Întregul mod de vieţuire a lumii exterioare era sub formă de imagini. Am spus adeseori acest lucru, din diferite puncte de vedere. Această trăire în imagini e ultima fază a vechii trăiri clarvăzătoare. Apoi, pentru sufletul uman imaginea devine gând.

Ceea ce am vrut să fac în această carte, a fost să prezint acest rezultat al cercetării spirituale, urmărind exclusiv evoluţia gândirii filosofice. Rămânând cu totul pe tărâmul evoluţiei gândirii filosofice, eu arăt că gândul s-a născut odinioară în antichitatea greacă, că el ia naştere, pentru viaţa sufletească umană, din vechea trăire imaginativ-simbolică a lumii exterioare. Am încercat să arăt apoi că această gândire merge mai departe, prin Socrate, Platon, Aristotel, ia anumite forme, evoluează în continuare şi apoi, în evul mediu, duce la ceea ce vreau să vă prezint aici.

Evoluţia vieţii de gândire duce la îndoială, duce la întrebarea dacă poate exista în lume ceea ce numim gânduri generale, noţiuni generale; ea duce la aşa-zisul nominalism, la concepţia filosofică potrivit căreia noţiunile generale nu pot fi decât nişte nume, nişte simple cuvinte. A existat, aşadar, în ceea ce priveşte acest gând general, chiar o concepţie filosofică, şi mulţi o mai împărtăşesc încă şi astăzi, care spunea că aceste gânduri generale nu pot fi decât niste cuvinte.

Pentru a ne lămuri asupra acestui lucru, să luăm o noţiune uşor accesibilă şi, ce-i drept, generală; să luăm noţiunea de „triunghi", ca noţiune generală. Ei bine, acela care se apropie de această noţiune de pe poziţia lui de nominalist, acela care nu se poate elibera de concepţiile pe care nominalismul le-a dezvoltat în această privinţă între secolele XI-XIII, va spune cam aşa: Desenează-mi un triunghi! – Bine, îţi voi desena un triunghi, unul ca acesta, de pildă:

Bine, va spune el, acesta este un triunghi particular, special, cu trei unghiuri ascutite, aşa ceva există. Dar eu îţi voi desena un altul. – Şi el desenează un triunghi care are un unghi drept şi unul care are un aşa-numit unghi obtuz.

Aşa, vom spune acum că primul este un triunghi ascuţit, al doilea este un triunghi dreptunghic, iar al treilea un triunghi obtuz. Acum, omul respectiv va spune: Te cred, există un triunghi ascuţit, unul dreptunghic şi unul obtuz. Dar nici unul dintre ele nu este triunghiul. Triunghiul în general trebuie să conţină tot ceea ce poate conţine un triunghi. Primul, cel de al doilea şi cel de al treilea triunghi trebuie să intre în noţiunea generală de triunghi. Dar un triunghi ascuţit nu poate fi în acelaşi timp dreptunghic şi obtuz. Un triunghi ascuţit este un triunghi particular, nu unul general; tot aşa stau lucrurile şi cu triunghiul dreptunghic şi cu cel obtuz. Dar un triunghi în general nu poate exista. Triunghiul în general este, aşadar, un cuvânt care sintetizează triunghiurile particulare. Dar noţiunea generală de triunghi nu există. Acesta e un cuvânt care sintetizează caracteristicile particulare.

Bineînţeles că acest raţionament poate fi dus mai departe. Să presupunem că cineva rosteşte cuvântul leu. Şi atunci, acela care se situează pe pozitia nominalismului va spune: În grădina zoologică din Berlin se află un leu, în cea din Hanovra un alt leu, în cea

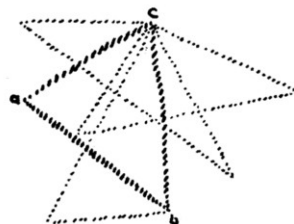
din München, un al treilea. Leii concret-individuali există, dar un leu în general, care să aibă ceva comun cu leul din Berlin, cu cel din Hanovra şi cu cel din München, aşa ceva nu există. Acesta e un simplu cuvânt, care însumează leii individuali. Nu există decât lucruri concret-individuale, spune nominalistul, nu există altceva decât cuvinte, care sintetizează lucrurile concret individuale.

Aşa cum am spus, această concepţie a apărut la un moment dat; o mai susţin şi astăzi destui logicieni ageri la minte. Iar cel ce cugetă puţin la problema pe care am prezentat-o aici, va trebui să-şi mărturisească, de fapt, şi el: Avem de-a face aici cu ceva deosebit; nu pot afla uşor dacă există cu adevărat acest „leu în general" şi „triunghiul în general", căci nu pot vedea prea clar cum stau lucrurile. Dacă ar veni acum cineva şi ar spune: Ia te uită, dragă prietene, nu mă pot declara mulţumit dacă-mi arăţi leul din München, pe cel din Hanovra sau pe cel din Berlin. Dacă afirmi că există un „leu în general", atunci trebuie să mă duci într-un loc unde acest „leu în general" există. Dar, dacă-mi arăţi leul din München, din Hanovra sau din Berlin, nu mi-ai dovedit că există „leul în general". – Dacă ar veni cineva care ar avea această părere şi ne-ar cere să-i arătăm „leul în general", pentru moment am fi puşi în încurcătură. Nu este chiar aşa de uşor să răspunzi la întrebare, dacă cineva cere să-i arăţi „leul în general".

Ei bine, nu vrem să apelăm acum la ceea ce oferă ştiinţa spirituală; vom ajunge, în cele din urmă, şi acolo. Dar acum vrem să rămânem la gândire, vrem să rămânem la ceea ce poate fi obţinut cu ajutorul ei şi vom fi obligaţi să ne spunem: Dacă vrem să rămânem pe acest teren, nu vom putea să-l ducem pe sceptic să vadă „leul în general". Într-adevăr, nu putem face acest lucru. Aici e una dintre dificultăţile pe care, pur şi simplu, trebuie, să o recunoaştem. Căci, dacă nu vrem să recunoaştem că pe tărâmul gândirii obişnuite există această dificultate, înseamnă că nu ne preocupă dificultăţile cunoaşterii umane ca atare.

Să rămânem la triunghi; căci, la urma urmelor, pentru problema noastră este totuna dacă încercăm s-o elucidăm folosind triunghiul sau orice altceva. La prima vedere, ni se pare că nu avem nici o posibilitate de a desena un triunghi în general, care să conţină toate însuşirile, toate triunghiurile. Şi, din cauză că acest lucru nu numai că ne pare imposibil, ci el chiar e imposibil pentru gândirea umană obişnuită, aici întreaga filosofie exterioară se află în faţa unei limite; şi sarcina ei ar fi să-şi mărturisească o dată cinstit că aici, ca filosofie exterioară, stă în faţa unei limite. Dar această limită aparţine numai filosofiei exterioare. Există, totuşi, o posibilitate de a trece de această limită, şi această posibilitate ne propunem s-o aflăm acum.

Să ne imaginăm că desenăm triunghiul, nu spunând pur şi simplu: Ţi-am desenat aici un triunghi, iată-l. – Căci, în acest caz, ni se va putea obiecta întotdeauna: Acesta e un triunghi ascuţit, nu e un triunghi în general. Putem desena triunghiul şi altfel. Dar, de fapt, nu putem; dar vom vedea imediat cum se împacă între ele aceste două afirmaţii: „putem" şi „nu putem". Să presupunem că desenăm triunghiul pe care-l avem aici aşa cum vedeţi şi că permitem fiecărei laturi să se mişte în ce directie vrea. Îi permitem să se mişte cu viteze diferite (vorbeşte desenând pe tablă):

Această latură se mişcă în aşa fel, încât în momentul următor ia această poziţie, iar a doua latură se mişcă în aşa fel, încât în momentul următor ia această poziţie. Una se mişcă mult mai încet, alta se mişcă mai repede ş.a.m.d. Acuma direcţia se inversează.

Într-un cuvânt, ne facem reprezentarea incomodă, care ne determină să spunem: Nu vreau doar să desenez un triunghi şi să-l las apoi aşa cum este, ci cer activităţii tale de reprezentare anumite eforturi. Trebuie să-ţi imaginezi că laturile triunghiului sunt mereu în mişcare. Dacă sunt în mişcare, din forma mişcării lor poate lua naştere, în acelaşi timp, un triunghi dreptunghic, unul obtuz sau orice alt triunghi.

Astfel, pe acest tărâm putem să facem şi să cerem două lucruri. Putem cere, în primul rând, să ne fie foarte comod. Dacă cineva ne desenează un triunghi, acesta e gata şi ştim cum arată; şi acum ne putem odihni mulţumiţi în gândurile noastre, fiindcă avem ceea ce voiam. Dar mai putem proceda şi în alt mod: putem să luăm triunghiul ca punct de plecare şi să permitem fiecărei laturi să se rotească în diferite direcţii şi cu diferite viteze. În acest caz, nu mai e tot atât de comod, ci trebuie să facem cu gândirea noastră nişte mişcări. În schimb, avem atunci, într-adevăr, ideea generală de triunghi; numai că la ea nu putem ajunge dacă vrem să ne oprim la un singur triunghi. Ideea generală de triunghi e prezentă atunci când gândul nostru e în continuă mişcare, când e versatil.

Filosofii stau în mod necesar în faţa unei limite şi întemeiază nominalismul tocmai din cauză să n-au făcut ceea ce am spus mai înainte, nu şi-au pus gândirea în mişcare. Vreau să traduc acum cele de mai sus într-o limbă pe care o cunoaştem, care ne este de mult familiară.

Dacă vrem să ne înălţăm de la gândul particular la gândul general, ni se cere să punem în mişcare gândul particular, astfel încât gândul în mişcare să fie gândul general, care trece dintr-o formă într-alta. Am spus formă; dar, corect gândit, este aşa: Întregul se mişcă, şi fiecare figură particulară care ia naştere prin mişcare e o formă încheiată. Înainte am desenat numai forme particulare, un triunghi ascuţit, unul dreptunghic şi unul obtuz. Acum desenez ceva – de fapt, nu-l desenez, aşa cum am şi spus deja; dar de reprezentat, ni-l putem reprezenta –, deci, desenez ceva care să dea naştere reprezentării că ideea generală este în mişcare şi că ea creează forma particulară atunci când stă pe loc. Spun: „creează forma".

Vedem acum că filosofii nominalismului, care se află în mod necesar în faţa unei limite, se mişcă într-o anumită sferă, în sfera Spiritelor formei. În sfera Spiritelor formei, care se află de jur împrejurul nostru, domnesc formele; şi, pentru că aici domnesc formele, în această sferă se află lucruri individuale, strict delimitate. Vedeţi, deci, că filosofii la care mă refer aici n-au luat niciodată hotărârea de a ieşi din sfera Spiritelor formei şi că, din această cauză, nu pot vedea în ideea generală decât nişte cuvinte, cu adevărat nimic altceva decât nişte simple cuvinte. Dacă ar ieşi din sfera lucrurilor particulare, adică a formelor, ar ajunge la o activitate de reprezentare care e în continuă mişcare; cu alte cuvinte, ar avea, în gândirea lor, o actualizare a sferei Spiritelor mişcării, ierarhia imediat superioară. Numai că majoritatea filosofilor nu fac un asemenea efort. Iar când, în gândirea occidentală din ultimul timp, cineva a încercat să gândească exact în acest sens, el a fost prea puţin înţeles, cu toate că despre el se vorbeşte şi se fabulează mult. Citiţi ce a scris Goethe [2] în lucrarea sa *Metamorfoza plantelor*, căutaţi să vedeţi ce numea el „plantă originară"; căutaţi să aflaţi apoi ce numea el „animal originar" şi veţi constata că nu putem înţelege aceste noţiuni decât dacă dezvoltăm o gândire mobilă. Dacă dobândim această mobilitate, nu vom avea o noţiune încheiată, limitată în formele ei, ci vom avea ceea ce trăieste în formele ei, ceea ce străbate întreaga evoluţie a lumii vegetale sau a

lumii animale, ceea ce, de-a lungul acestei evoluţii, se transformă, întocmai aşa cum triunghiul se transformă în triunghi ascuţit sau obtuz, şi care poate fi când „lup" şi „leu", când „cărăbuş", după cum e orientată mobilitatea, în aşa fel încât însuşirile să se schimbe când traversează formele particulare. Goethe a pus în mişcare rigidele noţiuni ale formelor. Aceasta a fost realizarea lui cea mai importantă, centrală. Acesta e lucrul cel mai de seamă pe care el l-a introdus în ştiinţele naturii din epoca sa.

Vedeţi aici, cu ajutorul unui exemplu, că ceea ce numim ştiinţă spirituală este, într-adevăr, în măsură să-i scoată pe oameni din fundătura în care se află azi în mod necesar, chiar dacă sunt filosofi. Căci, dacă eşti onest, fără noţiunile dobândite prin ştiinţa spirituală, nici nu poţi admite altceva decât că ideile generale sunt doar simple cuvinte. Acesta e motivul pentru care eu am spus: Dar majoritatea oamenilor nu au gânduri. Iar dacă le vorbeşti despre gânduri, resping acest lucru.

Când li se vorbeşte oamenilor despre gânduri? Când li se spune, de exemplu, că animalele şi plantele posedă suflete-grup. Indiferent că spunem „gânduri-generale" sau „suflete-grup" – vom vedea în cursul conferinţelor ce legătură există între acestea două –, pentru gândire este acelaşi lucru. Dar sufletul-grup nu poate fi înţeles decât dacă-l gândim în mişcare, în continuă mişcare exterioară şi interioară; altfel nu ajungem la sufletul-grup. Dar oamenii resping aşa ceva. De aceea, resping şi sufletul-grup, resping, deci, ideea generală.

Pentru a cunoaşte lumea vizibilă nu e nevoie de idei; nu e nevoie decât să ne amintim ceea ce am văzut în sfera formelor. Majoritatea oamenilor nici nu ştiu altceva; ei ştiu numai ceea ce au văzut în sfera formelor. Şi atunci ideile generale rămân nişte simple cuvinte. Iată de ce am putut să spun: Majoritatea oamenilor nu au gânduri. Căci pentru majoritatea oamenilor ideile generale rămân nişte simple cuvinte. Şi, dacă printre diferitele spirite ale ierarhiilor superioare n-ar exista şi geniul limbii, care creează cuvintele generale pentru exprimarea ideilor generale, oamenii înşişi n-ar face acest lucru. Aşadar, în primă instanţă, oamenii primesc de la limbă gândurile lor generale şi, de altfel, ei nici nu au mult mai mult decât ideile generale păstrate în limbă.

Din toate acestea ne dăm seama însă că a gândi idei reale trebuie să fie ceva deosebit. Putem să întelegem că e ceva cu totul ieşit din comun, dacă ne gândim ce greu îi vine omului să ajungă la claritate pe tărâmul gândirii. În viaţa exterioară obişnuită, vor fi, probabil, destui care, dacă vor să facă puţin pe grozavii, vor afirma că e uşor să gândeşti. Dar, de fapt, nu e uşor. Căci gândirea reală cere întotdeauna să fie atinsă în mod foarte intim de un suflu abia simţit ce vine din sfera Spiritelor mişcării. Dacă gândirea ar fi un lucru atât de uşor, nu s-ar face asemenea gafe colosale pe tărâmul gândirii şi oamenii nu s-ar chinui de atâta vreme cu tot felul de probleme şi erori. Oamenii se tot chinuie deja de peste un secol ca să dea de capătul unei idei la care m-am referit adesea şi care a fost formulată de Kant.

Kant a vrut să infirme [3] aşa-zisa „dovadă ontologică a existenţei lui Dumnezeu" [4]. Această dovadă ontologică a existenţei lui Dumnezeu datează tot de pe vremea nominalismului, care spunea că pentru noţiunile generale există doar nişte simple cuvinte şi că nu există nimic general care să corespundă diferitelor idei, la fel cum diferitele idei corespund reprezentărilor. Voi folosi ca exemplu această dovadă ontologică a existenţei lui Dumnezeu, spre a ilustra felul cum gândesc oamenii.

Ea spune cam aşa: Dacă presupunem că există un Dumnezeu, acesta ar trebui să fie fiinta cea mai desăvârşită. Dar dacă este fiinţa cea mai desăvârşită, nu s-ar putea să-i lipsească

existenţa; căci altfel ar exista o fiinţă şi mai desăvârşită, care ar avea acele însuşiri pe care le gândim şi care, în plus, ar exista. Trebuie, deci, să gândim fiinţa cea mai desăvârşită în sensul că ea există.

Dacă-l gândim drept fiinta cea mai desăvârşită, nici nu-l putem gândi pe Dumnezeu altfel decât ca existând. Deci, din noţiunea însăşi putem deduce că, potrivit cu dovada ontologică a existenţei lui Dumnezeu, Dumnezeu trebuie să existe.

Kant a vrut să infirme această dovadă, încercând să arate că, în general, dintr-o noţiune nu se poate dovedi existenţa unui lucru. El a dat cunoscutul exemplu, devenit celebru, pe care l-am citat şi eu adeseori: o sută de taleri reali nu sunt nimic mai mult şi nimic mai puţin decât o sută de taleri imaginari. Adică, dacă un taler are trei sute de pfenigi, ar trebui să socotim o sută de taleri reali, constând din trei sute de pfenigi, şi exact la fel ar trebui să socotim o sută de taleri imaginari, constând din trei sute de pfenigi. O sută de taleri imaginari valorează, deci, exact atât cât valorează o sută de taleri reali; nu există, cu alte cuvinte, nici o deosebire, dacă eu gândesc o sută de taleri reali sau o sută de taleri imaginari. De aceea nu avem voie să deducem existenţa din simplul gând referitor la Fiinţa cea mai desăvârşită, fiindcă simpla idee despre un Dumnezeu posibil ar avea aceleaşi însuşiri ca şi ideea despre un Dumnezeu real.

Acest raţionament pare a fi foarte întemeiat. Şi, de un secol, oamenii se chinuie să afle cum stau lucrurile cu cei o sută de taleri imaginari şi cu cei o sută de taleri reali. Să adoptăm însă un punct de vedere care ne e foarte la îndemână, acela al vieţii practice. Putem spune oare, adoptând acest punct de vedere, că o sută de taleri reali nu reprezintă mai mult decât o sută de taleri imaginari? Putem spune că o sută de taleri reali reprezintă exact o sută de taleri mai mult faţă de o sută de taleri imaginari! E absolut clar: Între o sută de taleri imaginari, pe care-i gândim, pe de-o parte, şi o sută de taleri reali, pe de altă parte, e o deosebire enormă! Căci, în cel de-al doilea caz, avem exact cu o sută de taleri mai mult. Şi se pare că, în cele mai multe împrejurări ale vieţii, acei o sută de taleri reali sunt esenţialul!

Dar această problemă are şi un aspect mai profund. Căci ne putem pune întrebarea: În ce constă deosebirea esenţială dintre cei o sută de taleri imaginari şi cei o sută de taleri reali? Cred că fiecare va admite: Fără îndoială că, pentru acela care poate avea cei o sută de taleri, e o mare deosebire între o sută de taleri imaginari şi o sută de taleri reali. Căci, ia gândiţi-vă că aţi avea nevoie de o sută de taleri şi că cineva v-ar pune să spuneţi dacă vreţi să vă dea o sută de taleri imaginari sau o sută de taleri reali. Dacă i-aţi putea primi, se pare că deosebirea e esenţială. Dar presupuneţi că n-aţi putea primi cu adevărat cei o sută de taleri; în acest caz, s-ar putea întâmpla să vă fie absolut indiferent că cineva nu vă dă o sută de taleri imaginari sau o sută de taleri reali. Dacă nu-i putem avea, atunci o sută de taleri reali valorează, într-adevăr, tot atâta cât o sută de taleri imaginari.

Dar acest lucru are un sens. Are sensul că s-a putut vorbi despre Dumnezeu aşa cum a vorbit Kant numai într-o epocă în care omul nu-l mai putea avea pe Dumnezeu prin trăire sufletească proprie. Din momentul în care n-a mai putut fi perceput ca realitate, noţiunea unui Dumnezeu potenţial ori real a devenit la fel de indiferentă, pe cât de indiferent ne este dacă nu putem avea o sută de taleri reali sau o sută de taleri imaginari. Dacă pentru suflet nu există nici o cale pe care să poată ajunge la Dumnezeu cel real, fără îndoială că nici un fel de raponament făcut în stilul lui Kant nu va duce la el.

Vedeţi de aici că această chestiune are şi un aspect mai profund. Eu am adus-o în discuţie numai pentru că am vrut să arăt că, dacă ne întrebăm ce este gândirea, trebuie să sondăm

ceva mai adânc. Căci unele erori de gândire se furişează, perpetuându-se, de-a lungul timpului, prin spiritele cele mai luminate şi oamenii nu-şi dau seama multă vreme în ce constă şubrezenia unor raţionamente de felul celui al lui Kant, referitor la cei o sută de taleri imaginari şi la cei o sută de taleri reali. În cazul gândului, trebuie să se aibă în vedere întotdeauna şi situaţia în care el e conceput.

Pornind de la natura ideii generale şi studiind apoi, drept caz particular, o eroare de gândire cum e cea a lui Kant, am căutat să vă arăt că, totuşi, căile gândirii nu pot fi înţelese dacă nu ne adâncim deloc în lucruri. Vreau acum să mă apropii de această problemă şi dintr-o a treia direcţie.

Să presupunem că am avea aici (vezi desenul) un munte sau un deal, iar aici o pantă abruptă (desen, stânga). Din această pantă abruptă ţâşneşte un izvor; izvorul se aruncă în josul pantei, ca o adevărată cascadă. Iar ceva mai sus am vedea un alt izvor, în exact aceeaşi situaţie. El vrea să facă exact ce face primul; dar nu face aşa. Căci el nu se poate arunca în jos sub formă de cascadă, ci curge frumos la vale, sub forma unui pârâiaş sau a unui râu. – Oare apa din cel de-al doilea izvor are alte forţe decât primul? Evident că nu. Căci cel de-al doilea izvor ar face exact ceea ce face primul, dacă muntele nu l-ar împiedica şi nu şi-ar trimite forţele în sus. Dacă n-ar exista forţele pe care muntele le trimite în sus, forţele de susţinere, şi acest izvor s-ar arunca în jos, la fel ca primul. Avem de-a face, deci, cu două forţe: forţa de susţinere pe care o exercită muntele şi forta de gravitaţie a Pământului, sub acţiunea căreia unul dintre cele două izvoare se aruncă la vale. Această forţă există şi în cazul celui de-al doilea izvor; căci putem spune: Iat-o, văd cum atrage în jos apele izvorului. Dacă ar fi de faţă un sceptic, el ar putea nega faptul că acţionează şi în cazul celui de al doilea izvor şi ar spune: Aici, în primă instanţă, nu se vede nimic, în timp ce la primul izvor fiecare strop de apă este atras în jos. În cazul celui de-al doilea izvor trebuie, deci, să adăugăm, în fiecare punct al său, forţa care se opune forţei gravitaţionale, şi anume forţa de susţinere a muntelui.

Să presupunem acum că ar veni cineva şi ar spune: Nu prea cred ceea ce-mi povesteşti despre forţa gravitaţională şi nici ce-mi spui despre forţa de susţinere. Muntele să fie cauza că izvorul ia acea cale? Nu cred. – Şi noi 1-am putea întreba: Dar atunci ce crezi? – Iar el ar răspunde: Cred că acolo jos este o cantitate din apa izvorului; imediat deasupra ei este o altă cantitate din apă, deasupra o altă cantitate ş.a.m.d. Cred că apa care se află jos este împinsă la vale de cea de deasupra ei; iar aceasta, la rândul ei, este împinsă de cea de deasupra. Fiecare masă de apă o împinge în jos pe cea de sub ea. – Iată o

deosebire considerabilă. Primul om susţine: Forţa gravitaţională este aceea care atrage masele de apă în jos. Cel de-al doilea spune însă: Aici sunt mai multe mase de apă, fiecare împinge în jos masele de apă de sub ea şi în acest fel apa de deasupra coboară la vale.

Nu-i aşa, ar fi de-a dreptul stupid un om care ar susţine o asemenea teorie. Dar să presupunem că nu este vorba de un pârâu sau de un fluviu, ci de istoria omenirii şi că un om de felul celui caracterizat adineauri ar spune: Singurul lucru pe care-l cred, din tot ce spui, este acesta: Acuma noi trăim în secolul XX, au avut loc anumite evenimente; ele au fost provocate de cele din ultima treime a secolului al XIX-lea; acestea din urmă au fost cauzate, la rândul lor, de cele din a doua treime a secolului al XIX-lea, iar acestea, de cele din prima treime a aceluiaşi secol. – Aşa ceva se numeşte explicare pragmatică a istoriei, care vorbeşte de cauze şi efecte, susţinând că prin evenimentele anterioare pot fi explicate intotdeauna cele care urmează după ele. La fel cum un om poate să nege forţa gravitaţională şi să spună că cineva împinge mereu din urmă masele de apă, tot aşa e dacă cineva concepe istoria în sens pragmatic şi explică situaţia din secolul al XIX-lea ca pe o consecinţă a Revoluţiei franceze. Noi, spunem, bineînţeles: Nu, mai există şi alte forţe în afară de acelea care împing din urmă şi care, de fapt, nici nu există cu adevărat. Căci, pe cât de putin acele forţe împing din urmă masele de apă ale râului, tot pe atât de puţin, în istoria omenirii, evenimentele din urmă le împing înainte pe cele de după ele; realitatea este că din lumea spirituală vin influenţe mereu noi, exact la fel cum, în cazul izvorului, acţionează în permanentă forţa gravitaţională; şi ele se intersectează cu alte forţe, la fel cum, în cazul izvorului, forţa de gravitaţie se intersectează cu forţa de susţinere a muntelui. Dacă ar exista numai una dintre aceste forţe, ai vedea că istoria s-ar desfăşura cu totul altfel. Numai că tu nu vezi diferitele forţe care acţionează în ea. Tu nu vezi ceea ce este evoluţia fizică a lumii, care a fost descrisă drept consecinţă a evoluţiilor saturniană, solară, lunară şi pământească; şi nu vezi ceea ce se întâmplă în permanenţă cu sufletele umane care trec prin viaţa din lumea spirituală şi se întorc apoi iarăşi jos pe Pământ, negi ceea ce, din lumile spirituale, intră mereu în această evoluţie! Tu negi, pur şi simplu, toate acestea.

Dar noi avem o asemenea concepţie despre istorie care-ţi conferă impresia că cineva vine cu teoriile pe care tocmai le-am caracterizat; şi ea nici nu se întâlneşte chiar atât de rar. Ba, în secolul al XIX-lea, ea a fost considerată extraordinar de inteligentă. Ce am spune însă noi în acest sens, de pe poziţiile pe care tocmai ni le-am cucerit? Dacă cineva ar susţine, în legătură cu râul de munte, ceea ce se afirmă în legătură cu istoria, el ar susţine o absurditate absolută. Dar ce-l face oare să afirme aceeaşi absurditate în ceea ce priveşte istoria? – Istoria e atât de complicată încât nimeni nu-şi dă seama că ea e predată aproape pretutindeni în spiritul concepţiei pragmatice; nimeni nu observă acest lucru.

Vedem de aici că ştiinţa spirituală, căreia îi revine sarcina de a găsi nişte principii sănătoase pentru înţelegerea vieţii, are de făcut ceva pe cele mai diverse tărâmuri ale vieţii şi vedem că există, într-adevăr, o anumită necesitate ca omul să înveţe mai întâi să gândească, să se familiarizeze cu legile şi cu impulsurile lăuntrice ale gândirii. Altfel s-ar putea să ni se întâmple tot felul de lucruri groteşti. De exemplu, există azi cineva care se poticneşte, se împiedică, şchioapătă, în jurul problemei referitoare la gândire şi limbaj. E vorba de renumitul lingvist Fritz Mauthner, care a scris de curând şi un mare dicţionar filosofic. Monumentala lucrare a lui Mauthner, *Critica limbajului* [5], a ajuns deja la cea de a doua sa ediţie; înseamnă că, pentru contemporanii noştri, ea a devenit o lucrare celebră. În această carte se află multe lucruri inteligente, dar şi unele îngrozitoare. Putem găsi acolo, de pildă, curioasa eroare de gândire – şi cam la fiecare al cincilea rând dai

peste o asemenea eroare de gândire –, că bunul Mauthner pune la îndoială utilitatea logicii. Căci pentru el gândirea e, de fapt, numai vorbire, şi de aceea, zice el, n-are nici un rost să te ocupi de logică, trebuie să studiezi numai gramatica. Dar, pe lângă aceasta, el mai spune: De vreme ce, pe bună dreptate, nici nu poate să existe o logică, toţi logicienii au fost nişte proşti. Frumos. Apoi, el spune: În viaţa obişnuită, din raţionamente se nasc judecăţile şi de-abia din judecăţi reprezentările. Aşa fac oamenii. Şi atunci, la ce mai avem nevoie de logică, dacă oamenii fac să se nască din raţionamente judecăţile, şi din judecăti reprezentările? – La ce mai e nevoie de logică? O întrebare la fel de inteligentă ca şi aceasta: La ce avem nevoie de botanică? Şi anul trecut, şi acum doi ani, au crescut plante! – Dar o asemenea logică întâlnim la acela care neagă logica. E lesne de înţeles că o neagă. Mai găsim şi alte lucruri demne de atenţie în această carte bizară, care, în problema raportului dintre gândire şi limbaj, nu ajunge la claritate, ci la confuzie.

Am spus că avem nevoie de o bază pentru lucrurile care, în orice caz, trebuie să ne ducă spre culmile cercetării spirituale. O bază de felul celei pe care ne-am creat-o astăzi va părea multora cam abstractă; dar vom avea nevoie de ea. Şi cred că mă străduiesc să fac lucrurile atât de accesibile, încât să transpară esenţialul. Aş vrea să subliniez în mod deosebit faptul că, deja cu ajutorul unor consideraţii simple ca acestea, putem să ne facem o idee despre punctul în care se află limita dintre sfera Spiritelor formei şi sfera Spiritelor mişcării. Dar, ca să ne putem face o idee despre acest lucru, trebuie să ştim neapărat dacă ne este îngăduit să admitem existenţa ideilor generale, dacă avem voie să admitem doar reprezentările şi noţiunile referitoare la lucrurile concrete, individuale. Spun în mod intenţionat: dacă avem voie.

Pe aceste premise, la care, deoarece sunt abstracte, nu mai adaug nimic, ne vom întemeia expunerea noastră de mâine.

NOTE

1. ***Concepţii despre lume şi viaţă în secolul al XIX-lea***, 2 vol., Berlin, 1900/1901. A apărut reprelucrat în 1914, cu titlul ***Enigmele filosofiei în istoria lor, descrise sub formă de compendiu*** (1914), GA 18.

2. Goethe: 1. *Metamorfoza plantelor*, în Goethe: *Lucrări de ştiinţele naturii*, editate şi comentate de Rudolf Steiner în seria „Literatura Naţională Germană" a lui Kärschner, 5 vol. (1884–1897), retipărite la Dornach,1975, GA 1 a–e, vol.l , GA 1a, p.14 şi urm. — 2. Afirmaţiile lui Goethe referitoare la planta originară sunt risipite peste tot, parţial în diferite scrisori (vezi, de aceea, pasajele indicate în „Introducerea" lui Rudolf Steiner amintită). — 3. Despre animalul originar, Goethe scrie în *Referitor la morfologie: conţinutul pledează* şi în *Conferinţe de anatomie comparată: Despre un tip care ar trebui validat*, în vol. 1, citat mai sus, p.15 şi urm., respectiv 331 şi urm. — În legătură cu toate cele trei teme, vezi „Introducerea" lui Rudolf Steiner, *op. cit*., p. XVII şi urm. (Vezi în continuare şi „Concepţia despre lume a lui Goethe conform cu cele mai recente publicaţii ale Arhivei Goethe", în *Bazele metodice ale antroposofiei. Culegere de articole din 1884–1901*, GA 30, p.23 şi urm., respectiv 69 şi urm.).

3. vezi Kant: *Critica raţiunii pure* (1781), *Teoria elementară*, partea a 2-a, secţiunea a 2-a, cartea a 2-a, capitolul 3, paragraful 4.

4. Dovada ontologică a existenţei lui Dumnezeu: A fost adusă de Anselm de Canterbury (1033/34–1109). Vezi opera acestuia, *Proslogion*.

5. Fritz Mauthner, *Contribuţii la o critică a limbajului*, 3 vol., Stuttgart şi Berlin, 1901–1902. Vezi în special vol. 3. *Despre gramatică şi logică. – Dicţionar de filosofie. Noi contribuţii la o critică a limbajului*, 2 vol., München şi Lepzig,1910.

CONFERINŢA a II-a

Berlin, 21 ianuarie 1914

Cel ce se ocupă de ştiinţa spirituală ar trebui să desfăşoare în permanentă, paralel cu aceasta, o activitate spirituală practică. Fiindcă, de fapt, e imposibil să se ajungă la o înţelegere absolut limpede a diferitelor lucruri pe care le-am discutat ieri, dacă nu se încearcă abordarea lor printr-un fel de înţelegere vie a activităţilor pe care le presupune o viaţă spirituală, deci, şi a vieţii de gândire. Căci, din ce cauză în viaţa spirituală domneşte o mare neclaritate în ceea ce priveşte, să zicem, raporturile dintre noţiunile generale, dintre triunghiul general şi reprezentările individuale ale diferitelor triunghiuri, şi aceasta chiar în mintea unor oameni care, prin însăşi profesia lor, reflectează la asemenea lucruri? Din ce cauză apar probleme care preocupă minţile secole de-a rândul, cum e, de pildă, exemplul citat ieri, cu cei o sută de taleri imaginari şi cei o sută de taleri reali? Din ce cauză oamenii nu fac nici cel mai mic efort de gândire care ar fi necesar pentru ca ei să-şi dea seama că ceva de felul acelei istoriografii pragmatice, care caută mereu să explice evenimentele ulterioare prin cele precedente, nici nu poate exista? Din ce cauză nu se face un raţionament care ne-ar consterna în faţa acelei imposibile modalităţi de a concepe istoria omenirii pe care o îmbrăţişează în zilele noastre cercurile cele mai largi? De unde vin toate acestea?

Toate acestea se întâmplă din cauză că, realmente, şi acolo unde acest lucru ar fi necesar, oamenii îşi dau mult prea puţin osteneala de a învăţa să exercite în mod exact operaţiunile vieţii spirituale. În zilele noastre, orice om se crede îndreptătit să ridice cel puţin următoarea pretenţie; el vrea să poată spune: A gândi, ei, bineînţeles, oricine ştie să gândească. Se apucă, aşadar, să gândească. În lume există diferite concepţii despre lume şi viaţă. Au existat mulţi, mulţi filosofi. Observi că unul a spus una, altul alta. Dar la faptul că ei erau oameni relativ inteligenţi, care şi-ar fi putut da seama singuri de contradicţiile pe care le constatăm noi înşine la ei, nu reflectăm deloc, nici nu ne gândim la aşa ceva. Dar ne lăudăm cu atât mai mult că ştim să „gândim". Ştim adică să gândim ceea ce au gândit acei oameni şi suntem foarte convinşi că vom găsi noi înşine ceea ce e just. Căci, în zilele noastre, nu ne este îngăduit să ne încredem în nici o autoritate. Aşa ceva este incompatibil cu demnitatea umană. Trebuie să gândim noi înşine. Aceasta este atitudinea oamenilor în ceea ce priveşte gândirea.

Nu stiu dacă s-a reflectat la faptul că pe toate celelalte tărâmuri ale vieţii domneşte o altă atitudine. Nici un om nu se simte prizonier al încrederii într-o autoritate sau al dorinţei de a se sprijini pe o autoritate, atunci când îşi comandă o haină la croitor sau o pereche de pantofi la cizmar. El nu spune: Este incompatibil cu demnitatea umană să laşi ca aceste obiecte să fie confecţionate de acei oameni despre care ştim că se pricep să mânuiască uneltele respective. Ba mai mult, recunoaştem chiar că aceste lucruri trebuie învăţate. Dar când este vorba de gândire, oamenii nu recunosc, în viaţa practică, faptul că şi concepţiile de viaţă ar trebui să ne fie date de aceia care au învăţat să gândească şi multe alte lucruri. Foarte puţini recunosc azi cu adevărat acest adevăr.

Acesta este unul dintre lucrurile care domină actualmente viaţa unor cercuri foarte largi şi care face ca în epoca noastră gândirea umană să nu fie un lucru prea uşor de găsit. Am putea considera, după câte cred, că acest lucru este chiar explicabil. Căci, ia să presupunem că toţi oamenii ar spune o dată: A învăţa să faci cizme, iată un lucru care de mult nu mai e de demnitatea omului; ia să facem toţi cizme – şi nu ştiu dacă, în acest caz, ar apărea numai cizme de bună calitate. În orice caz, în ceea ce priveşte integrarea unor idei juste în concepţia despre lume şi viaţă în epoca noastră, oamenii pornesc, în majoritatea cazurilor, de la asemenea gânduri. Acesta este unul dintre lucrurile care fac ca afirmatia mea de ieri să aibă un sens adânc, şi anume că gândirea este, într-adevăr, acel

ceva în care, ca să zicem aşa, omul e prezent cu întreaga lui fiinţă şi pe care, de aceea, îl poate pătrunde cu totul, în existenţa sa lăuntrică, dar că gândirea nu este ceva atât de des întâlnit cum s-ar crede. La aceasta se adaugă, în epoca noastră, o cu totul altă pretenţie, care ar putea duce, treptat, la perturbarea oricărei înţelegeri limpezi a ceea ce este gândirea. Trebuie să ne ocupăm şi de acest aspect. Este necesar să ne aplecăm măcar o dată privirile asupra lui.

Să ne gândim la următorul lucru: în Görlitz, trăia odată un cizmar, pe nume Jakob Böhme. Şi acel cizmar, care se numea Jakob Böhme, învăţase meseria de cizmar, învăţase bine cum se decupează pingelele, cum se modelează cizma pe calapod, cum se bat cuiele în pingele şi în piele. El făcea toate acestea foarte bine, le cunoştea temeinic. Să presupunem acuma că acest cizmar, numit Jakob Böhme, ar fi venit şi ar fi zis: Vreau să văd şi eu cum e făcută lumea. Ei bine, eu presupun că la temelia lumii se află un calapod uriaş. Iar pe acest calapod a fost întinsă odinioară lumea, ca o piele uriaşă din care se fac cizmele. S-au luat apoi cuiele cosmice şi pingeaua acestei cizme cosmice a fost fixată de pielea cosmică pentru cizme. Apoi s-ar fi luat ceara pentru cizma cosmică şi s-ar fi lustruit întreaga cizmă cosmică. În acest fel îmi explic eu faptul că se luminează de ziuă. În acele momente ceara cu care a fost lustruită lumea străluceşte. Iar când, seara, această ceară a cizmei cosmice e plină de praf şi de alte corpuri străine, ea nu mai străluceşte. De aceea îmi imaginez că noaptea cineva are menirea de a lustrui din nou cizma cosmică. În acest fel apare deosebirea dintre zi şi noapte.

Să presupunem că Jakob Böhme ar fi spus acest lucru. Da, râdeţi, pentru că în realitate Jakob Böhme n-a spus nicidecum aşa ceva, ci a făcut cizme bune pentru cetăţenii oraşului Görlitz şi şi-a folosit priceperea lui de cizmar în acest sens. Dar el şi-a mai desfăşurat şi grandioasele sale gânduri, prin care a vrut să pună bazele unei concepţii despre lume. Acum el a recurs la altceva. Şi-a spus: Aici gândurile care-mi ajută să fac cizme nu mi-ar fi suficiente; dacă vreau să am gânduri despre lume, n-am voie să aplic edificiului cosmic gândurile care mă ajută să fac cizme pentru oameni. Şi a ajuns la sublimele gânduri despre lume pe care le cunoaştem. Aşadar, acel Jakob Böhme pe care eu 1-am confecţionat în mod ipotetic, n-a existat niciodată în Görlitz, ci numai celălalt, care a ştiut cum să procedeze.

Totuşi, asemenea Jakobi Böhme ipotetici, de felul aceluia ce v-a făcut să râdeţi, există azi pretutindeni. Întâlnim, de exemplu, fizicieni, chimişti. Ei au învăţat legile după care substanţele se combină şi se separă în lume. Există apoi zoologi, care au învăţat cum trebuie să studiem şi să descriem animalele. Şi există medici, care au învăţat cum să ne ocupăm de corpul fizic uman şi de ceea ce ei numesc suflet. Ce fac aceştia? Ei spun: Dacă vrem să avem o concepţie despre lume, luăm legile pe care le-am învăţat la chimie, la fizică sau la fiziologie – căci altele nu pot exista –, şi pe baza lor ne construim o concepţie despre lume. Aceşti oameni procedează întocmai cum ar fi procedat acel cizmar ipotetic dacă ar fi confecţionat cizma cosmică. Numai că oamenii nu-şi dau seama că, din punct de vedere metodic, concepţiile lor despre lume se nasc exact ca şi acea ipotetică cizmă cosmică. Oricum, e cam grotesc să încerci să-ţi explici deosebirea dintre zi şi noapte prin uzarea pieii din care sunt făcute cizmele şi prin văcsuirea din timpul nopţii. Dar în faţa unei logici veritabile este, în principiu, la fel de grotesc să crezi că lumea ar fi fost construită pe baza legilor chimiei, fizicii, biologiei şi fiziologiei. Exact acelaşi principiu! Este imensul orgoliu al fizicianului, al chimistului, fiziologului sau biologului, care nu vor să fie nimic altceva decât fizicieni, chimişti, fiziologi, biologi, dar au pretenţia de a avea o părere despre lume luată ca întreg. Căci cel mai important este întotdeauna să ne îndreptăm spre esenţa lucrurilor şi să nu ezităm a aduce puţină lumină

în ele, prin faptul că le readucem la adevărata lor formulă, atunci când ele nu sunt tocmai uşor de înţeles. Dacă luăm seama la toate acestea, din punct de vedere metodic-logic, nu ne vom mai mira dacă, deşi există atâtea încercări de a se ajunge la o concepţie despre lume, nu iese altceva decât „cizma-cosmică" de care am vorbit. Această constatare îl poate îndemna pe om să studieze ştiinţa spirituală şi să facă exerciţii practice de dezvoltare a gândirii, îl poate îndemna să caute a afla cum trebuie să gândim pentru a ne putea da seama unde, în lume, lucrurile nu merg bine.

Aş vrea să mai spun ceva, spre a arăta unde se află rădăcina nenumăratelor erori care se fac în legătură cu concepţiile despre lume. Nu facem oare mereu, studiind diferitele concepţii despre lume, această constatare: unul crede una, altul crede alta; unul apără, cu motive uneori bine întemeiate – căci motive bine întemeiate putem găsi pentru orice – o părere, altul apără, cu motive la fel de bine întemeiate, altă părere; şi primul infirmă un lucru la fel de bine întemeiat cum cel de-al doilea îl confirmă? Căci, în lume, o părere sau alta nu câştigă adepţi, în primă instanţă, prin faptul că un om sau altul se convinge pe o cale onestă de adevărul unei concepţii care e susţinută într-un loc sau altul. Încercati să urmăriţi o dată căile pe care trebuie să le străbată discipolii oamenilor de seamă, pentru a se apropia de unul sau altul dintre aceşti oameni de seamă, şi veţi constata atunci că în acest fenomen zace ceva deosebit de important în ceea ce priveşte karma; dar, referitor la concepţiile care există azi în lumea exterioară, trebuie să spunem: Faptul că un om devine un bergsonian sau un haeckelian sau orice altceva, depinde, într-adevăr, în ultimă analiză – după cum am spus, actuala concepţie exterioară despre lume nu recunoaşte existenţa karmei –, de alte lucruri decât de faptul că el îl urmează cu tărie, din cea mai profundă convingere lăuntrică, pe acela la care viaţa l-a făcut să ajungă. De luptat, se luptă şi dintr-o tabără, şi din cealaltă. Şi ieri eu am spus: Au existât odată nominaliştii, care susţineau că noţiunile generale nu au absolut nici o existenţă reală, că ar fi nişte simple nume. Aceşti nominalişti şi-au avut şi ei adversarii lor. Pe atunci – odinioară cuvântul avea un alt sens decât în zilele noastre –, adversarii nominaliştilor erau numiţi realişti. Aceştia afirmau: Noţiunile generale nu sunt nişte simple cuvinte, ci se referă la o realitate absolut precisă.

Întrebarea: „Realism sau nominalism?" a fost foarte arzătoare în cursul evului mediu, mai ales pentru teologie, pe un tărâm care azi nu-i mai interesează aproape deloc pe gânditori. Căci, în vremea când a apărut întrebarea „nominalism sau realism?", prin secolele XI-XIII, una dintre problemele care ţineau de crezul uman cel mai important era aceea referitoare la cele trei „persoane divine", Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, despre care se spunea că formează împreună o Entitate divină, dar sunt, în acelaşi timp, trei persoane reale. Nominaliştii susţineau: Aceste trei persoane divine există fiecare separat, „Tatăl", pe de-o parte, „Fiul", pe de altă parte, şi „Spiritul", despărţit, la rândul lui, de celelalte două persoane divine; iar dacă se vorbeşte de un Dumnezeu unic, care cuprinde în sine cele trei persoane divine, acesta nu este decât un nume generic, pentru a denumi cu un singur cuvânt cele trei entităţi. – În acest fel, nominalismul desfiinţa unitatea Sfintei Treimi; şi, spre deosebire de realişti, nominaliştii nu numai că declarau absurdă unitatea, ci considerau chiar eretică afirmaţia realiştilor, potrivit căreia cele trei persoane constituie nu numai o unitate stabilită de către gândirea umană, ci şi una reală.

Nominalismul şi realismul erau, aşadar, două concepţii diametral opuse. Şi este cât se poate de adevărat că acela care se adânceşte în scrierile care au rezultat, în secolele amintite, sub influenţa disputei dintre nominalişti şi realişti, poate dobândi o adâncă înţelegere a agerimii de care e în stare mintea umană, fiindcă, atât în sprijinul nominalismului, cât şi în sprijinul realismului, au fost aduse argumentele cele mai agere.

În acea vreme era mai greu să-ţi însuşeşti o asemenea gândire, fiindcă pe atunci nu exista încă arta tiparului şi nu ajungeai prea uşor să iei parte la dispute de felul aceleia care a avut loc între nominalişti şi realişti. Cel care lua parte la asemenea dispute trebuia să fie mult mai bine pregătit, în raport cu nivelul general al epocii, decât sunt pregătiţi oamenii care iau parte azi la dispute. S-a cheltuit o sumă enormă de inteligenţă pentru apărarea realismului; şi o sumă tot atât de mare de inteligenţă a fost pusă în mişcare pentru apărarea nominalismului. Care e cauza acestui lucru? E trist că există asemenea lucruri. Dacă reflectăm mai adânc, trebuie să ne spunem că e trist că asemenea lucruri există. Căci, dacă reflectăm mai adânc, ne putem spune: Ce folos că eşti inteligent? Poţi fi inteligent şi să susţii nominalismul, şi poţi fi la fel de inteligent şi să infirmi nominalismul! Poţi ajunge să te îndoieşti de întreaga inteligenţă umană. E trist să încerci, măcar o dată, să afli ce vor să spună asemenea caracterizări.

Noi vrem însă să opunem celor spuse adineauri ceva care poate că nici nu este atât de inteligent ca multe dintre afirmaţiile făcute în apărarea nominalismului sau a realismului, dar care are, poate, faţă de toate acestea, un singur atu: pe acela că merge drept la ţintă, că găseşte, adică, direcţia în care trebuie să gândim.

Să presupunem că vă transpuneţi sufleteşte în felul cum formăm noţiunile generale, în felul cum sintetizăm o mulţime de aspecte particulare. Aspectele particulare pot fi sintetizate – mai întâi cu ajutorul unui exemplu – în două feluri. Putem să hoinărim prin lume, aşa cum face omul în viaţă şi să vedem o mulţime de animale de un anumit fel, care au blana mătăsoasă ori lânoasă, care sunt de diferite culori, au mustăţi şi care, în anumite momente, desfăşoară o activitate ce seamănă cu spălatul la oameni, care mănâncă şoareci ş.a.m.d. Putem da acestor vietăţi, la care am observat asemenea însuşiri, numele de pisici. În acest caz, am format noţiunea generală de „pisică". Toate aceste vietăţi, care ni s-au înfăţişat sub această formă, au ceva comun cu ceea ce noi numim pisică.

Dar să presupunem acum că facem următorul lucru. Am avut o viaţă bogată în experienţe, o viaţă care ne-a făcut să cunoaştem un foarte mare număr de posesori sau posesoare de pisici şi am constatat cu această ocazie că un mare număr de posesori de pisici au dat pisicii lor numele de Mufti. Şi, pentru că am întâlnit foarte multe asemenea cazuri, cuprindem toate fiinţele întâlnite care purtau numele de Mufti sub numele generic de Mufti. La o privire superficială, s-ar părea că avem noţiunea generală „pisică" şi noţiunea generală „Mufti". Avem de-a face cu acelaşi lucru, cu noţiunea generală; şi, în amândouă cazurile, în noţiunea generală sunt cuprinse numeroase fiinţe individuale. Totuşi, nimeni nu va afirma că noţiunea generală Mufti are aceeaşi valoare ca şi noţiunea generală „pisică". Aici găsiţi deosebirea în realitatea însăşi. Adică, atunci când am format noţiunea generală „Mufti", care nu rezultă decât prin sintetizarea unor nume care trebuie considerate nume proprii, ne-am orientat după nominalişti, şi pe bună dreptate; iar atunci când am format noţiunea generală „pisică", am gândit ca realişti, şi pe bună dreptate. Pentru primul caz, este îndreptăţit nominalismul, pentru celălalt, realismul. Ambele sunt corecte. Numai că aceste lucruri trebuie aplicate pe tărâmul unde sunt valabile. Şi, dacă ambele sunt corecte, nu trebuie să ne mire faptul că pot fi găsite argumente valabile pentru un lucru sau altul. Eu am dat un exemplu cam grotesc cu numele de Mufti. V-aş putea da însă un exemplu mult mai serios, şi chiar vreau să aduc în faţa dvs. acest exemplu.

În cercul larg al experienţelor noastre exterioare există un întreg domeniu în care nominalismul, adică părerea că generalul este numai un nume, îşi are deplina lui îndreptăţire. Există „unu", există „doi", există „trei", „patru", „cinci" ş.a.m.d. Dar cineva

care vede lucrurile dintr-o perspectivă largă nu poate găsi în cuvântul „număr" nimic care să aibă o existenţă reală. Numărul nu are existentă. „Unu", „doi", „trei", „cinci", „şase" ş.a.m.d., da, ele au existenţă. Dar cu noţiunea de număr nu putem face ceea ce v-am spus ieri, şi anume că, pentru a găsi noţiunea generală, trebuie să facem ca lucrul respectiv să se pună în mişcare. Căci numărul „unu" nu se transformă niciodată în numărul „doi"; ci trebuie să-i mai adăugăm mereu câte un „unu". Nici când gândim, „unu" nu se transformă în „doi", „doi" nu se transformă în „trei". Există numai numere individuale, dar nu există numărul în general. Pentru ceea ce există ca numere, nominalismul este pe deplin îndreptăţit; pentru ceea ce există aşa cum animalul se raportează la specia sa, este absolut îndreptăţit realismul. Căci nu se poate să existe un cerb şi un cerb şi încă un cerb, fără să existe specia „cerb". „Doi" poate avea o existenţă individuală; „unu", „şapte" ş.a.m.d. pot avea o existenţă individuală. Dar, în măsura în care realitatea apare sub o formă numărabilă, ceea ce este număr e ceva particular, iar cuvântul „număr" nu are nici un fel de existenţă. Căci există o deosebire între lucrurile exterioare şi raportarea lor la noţiunile generale, unele trebuie tratate în stilul nominalismului, altele în stilul realismului.

În acest fel, dacă ne orientăm pur şi simplu gândurile în direcţia justă, ajungem la un cu totul alt mod de a vedea lucrurile. Căci începem să înţelegem acum de ce există în lume atâtea divergenţe între diferitele concepţii despre lume. În general, oamenii nu sunt dispuşi ca, dacă au înţeles un lucru, să-l mai înteleagă şi pe celălalt. Dacă, pe un tărâm oarecare, cineva a înţeles: noţiunile generale nu au o existenţă reală –, el generalizează această constatare, extinzând-o asupra întregii lumi şi a alcătuirii ei. Afirmaţia: Noţiunile generale nu au o existenţă reală, nu este eronată; căci, pentru domeniul pe care l-a cercetat omul respectiv, ea este adevărată. Eronată este numai generalizarea. Pentru acela care vrea să-şi facă o reprezentare în legătură cu gândirea, în general, e foarte important să-şi clarifice faptul că, dacă o idee este justă în domeniul ei, aceasta nu înseamnă deja că ea are o valabilitate generală. O idee poate să fie foarte justă între limitele unui anumit domeniu; dar prin aceasta nu s-a stabilit nimic în ceea ce priveşte valabilitatea generală a acestei idei. Dacă, deci, mi se dovedeşte un lucru sau altul, oricât de temeinice vor fi aceste dovezi, e imposibil să aplicăm lucrul dovedit astfel într-un domeniu căruia el nu-i aparţine. Este necesar, de aceea, ca cel ce vrea să se ocupe în mod serios de căile care duc la o concepţie despre lume, să se familiarizeze înainte de toate cu gândul că unilateralitatea este cel mai mare duşman al tuturor concepţiilor despre lume şi că o necesitate de prim ordin este aceea de a evita unilateralitatea. Unilateralitatea trebuie evitată. Acesta e lucrul asupra căruia aş vrea să insist azi în special, asupra necesităţii de a ne feri de unilateralitate.

Să aruncăm, pentru început, o privire de ansamblu asupra a ceea ce îşi va găsi explicaţia mai pe larg în conferinţele următoare.

Pot exista oameni a căror structură interioară nu le permite nicidecum să găsească drumul către spirit. Ne-ar fi aproape imposibil să le dovedim unor astfel de oameni că spiritul are o existenţă reală. Ei se opresc la ceea ce cunosc întrucâtva, la ceea ce este accesibil posibilităţilor lor de cunoaştere. Ei se opresc, am putea spune, la lucrurile ce fac asupra lor impresia cea mai grosolană, rămân la ceea ce e de natură materială. Un asemenea om e un materialist, şi conceptia lui despre lume e materialismul. Nu trebuie să considerăm neapărat că e o prostie tot ceea ce materialismul a elaborat in scopul de a apăra, de a dovedi materialismul, fiindcă pe acest tărâm s-au scris lucruri nespus de inteligente. Ceea ce s-a scris este valabil, în primă instanţă, pentru sfera materială a vieţii, e valabil pentru lumea materială şi pentru legile ei.

Mai pot exista apoi oameni care, datorită unei structuri sufleteşti predispuse la interiorizare, sunt de la bun început înclinaţi să vadă în toate cele materiale numai revelaţia spiritualului. Ei ştiu, fireşte, la fel de bine ca şi materialiştii, că există realităţi materiale exterioare; dar ei spun: Materia nu e decât revelarea, manifestarea spiritualului care stă la baza ei. Probabil că acest gen de oameni nu manifestă nici un interes deosebit faţă de lumea materială şi legile ei. Probabil că, punând în mişcare, înăuntrul lor, tot ceea ce le poate oferi reprezentări ale spiritualului, trec prin lume pătrunşi de convingerea: Ceea ce este adevărat, ceea ce este nobil şi de care merită să ne ocupăm, ceea ce constituie, de fapt, adevărata realitate, este, totuşi, numai spiritul; materia este numai o iluzie, numai o fantasmagorie exterioară. Acesta ar fi un punct de vedere extremist; dar el poate exista şi poate duce până la negarea totală a vietii materiale. Despre asemenea oameni ar trebui să spunem: ei recunosc spiritul, care este, în orice caz, cel mai real, dar sunt unilaterali, ei neagă importanţa lumii materiale şi a legilor ei. E nevoie de multă inteligenţă pentru a apăra concepţia despre lume a acestor oameni. Să dăm concepţiei despre lume a acestor oameni numele de spiritualism. Putem spune că spiritualiştii au dreptate? În ceea ce priveşte spiritul, afirmaţiile lor vor putea da la iveală lucruri extraordinar de adevărate, dar în ceea ce priveşte materia şi legile ei, aceştia vor putea oferi prea puţine lucruri de valoare. Putem spune că materialiştii, cu afirmaţiile lor, au dreptate? Ei bine, în ceea ce priveşte materia şi legile ei, aceştia vor putea da la iveală lucruri poate extraordinar de folositoare şi preţioase; dar, când vor vorbi despre spirit, vor spune, probabil, numai prostii. Trebuie să spunem, aşadar: Fiecare dintre adepţii acestor concepţii despre lume are dreptate în domeniul care-i e propriu.

Mai pot exista şi oameni care spun: Ei da, că în lumea adevărului există numai materie sau numai spirit, iată un lucru despre care nu pot şti nimic precis; posibilităţile de cunoaştere ale omului nu pot aborda deloc această întrebare. Evident este un singur lucru: faptul că în jurul nostru există o lume, care se întinde de jur împrejur. Dar nu pot şti dacă la baza ei se află ceea ce chimiştii, fizicienii, când devin materialişti, numesc atomi. Eu admit existenţa lumii care se întinde în jurul meu; pe aceasta o văd, la aceasta pot gândi. Dar eu n-am nici o posibilitate de a presupune că la baza ei se află sau nu ceva de natură spirituală. Eu am încredere în ceea ce văd că există în jurul meu. – Unor astfel de oameni le putem da numele de realişti, într-o accepţiune a cuvântului puţin diferită de cea pe care i-am dat-o adineauri, iar concepţiei lor despre lume, pe acela de realism. Exact la fel cum se poate cheltui infinit de multă inteligenţă pentru a susţine materialismul sau spiritualismul, şi după cum se pot spune multe lucruri inteligente despre spiritualism, alături de cele mai mari neghiobii în legătură cu lumea materială, la fel cum cineva poate vorbi în mod foarte inteligent despre materie şi absolut prosteşte despre spiritual, tot astfel pot fi aduse argumentele cele mai inteligente în sprijinul realismului, care nu este nici spiritualism, nici materialism, ci ceea ce am caracterizat adineauri.

Mai pot însă exista şi alţi oameni, care spun cam aşa: În jurul nostru se află materia şi lumea fenomenelor materiale. Dar lumea fenomenelor materiale este, în sine, lipsită de sens. Ea nu are un sens adevărat, dacă în ea nu există acea tendinţă de a merge mereu înainte, dacă din această lume, care se întinde în jurul nostru, nu se poate naşte acel ceva după care sufletul uman să se poată orienta şi care nu este conţinut în lumea care se întinde în jurul nostru. Potrivit cu concepţia acestor oameni, lumea ideii şi a idealului trebuie că se află în sânul vieţii lumii. Asemenea oameni recunosc, şi pe bună dreptate, procesele reale ale lumii. Ei nu sunt realişti, deşi recunosc viaţa reală, ci sunt de această părere: Viaţa reală trebuie să fie îmbibată de elementul ideatic; numai în acest fel ea dobândeste un sens. – Atins de o asemenea dispozitie, Fichte a spus o dată [1]: Întreaga

MATERIALISM

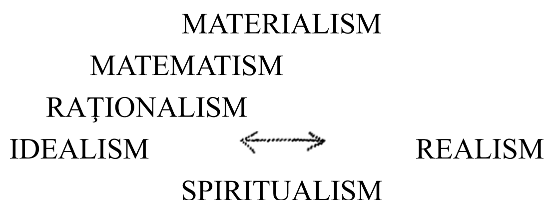
IDEALISM REALISM

SPIRITUALISM

lume care se întinde în jurul nostru este materialul, concretizat, necesar pentru împlinirea datoriei. – Reprezentanţii unei asemenea concepţii despre lume, care consideră că tot ce există este numai un instrument pentru ideile care străbat procesul devenirii cosmice, pot fi numiţi idealişti, iar concepţia lor despre lume – idealism. Multe lucruri frumoase, măreţe şi splendide au fost spuse în sprijinul acestui idealism. Şi pe tărâmul pe care l-am caracterizat adineauri, unde este vorba de a se arăta că lumea ar fi lipsită de sens şi de finalitate dacă ideile ar fi doar nişte creaţii ale fanteziei umane şi nu şi-ar avea temeiul cu adevărat în procesul devenirii cosmice, pe acest tărâm idealismul este absolut valabil. Dar realitatea exterioară, de exemplu, realitatea exterioară a realistului, nu poate fi explicată cu ajutorul acestui idealism. Iată de ce trebuie să deosebim, între altele, şi o concepţie despre lume pe care o putem numi idealism.

Avem acuma deja, una lângă alta, patru concepţii despre lume, toate îndreptăţite, fiecare fiind valabilă pe tărâmul ei. Între materialism şi idealism există o anumită trecere. Materialismul absolut vulgar – el poate fi observat deosebit de bine tocmai în epoca noastră, deşi azi se află deja în declin – va consta în faptul că se dezvoltă până la extrem dictonul kantian [2] – Kant însuşi n-a făcut acest lucru! – potrivit căruia în fiecare ştiinţă este numai atâta ştiinţă adevărată, câtă matematică există în ea. Cu alte cuvinte, materialistul poate deveni un socotitor al Universului, prin aceea că nu recunoaşte altceva în afară de o lume plină de atomi materiali. Aceştia se ciocnesc între ei, se rotesc unii printre alţii, şi apoi el calculează cum se rotesc atomii unii printre alţii. Se obţin, în acest caz, rezultate foarte frumoase, lucru care poate dovedi că această concepţie despre lume este cu totul îndreptăţită. Obţinem astfel, de pildă, numărul de vibraţii al culorilor albastru, respectiv roşu ş.a.m.d.; lumea apare ca un fel de aparat mecanic şi acesta poate fi calculat cu mare precizie. Totuşi, acest lucru poate duce la îndoială. Căci ne putem spune, de exemplu: Da, dar dacă avem o maşină extrem de complicată, din această maşină nu va putea, totuşi, să rezulte niciodată, oricât de complicate ar fi mişcările ei, felul cum avem senzaţia de albastru, de roşu ş.a.m.d. Dacă, aşadar, creierul nu este altceva decât o maşină complicată, din creier nu se poate naşte ceea ce noi avem sub formă de trăiri sufleteşti. Dar putem spune atunci, lucru pe care l-a spus o dată Du Bois-Reymond [3]: E drept că, dacă vrem să explicăm lumea în mod pur matematic, nu vom fi în stare să explicăm nici cea mai simplă senzaţie; dacă nu vrem însă să ne limităm la explicarea matematică, vom proceda în mod neştiinţific. Materialistul vulgar ar spune: Nu, nici eu nu calculez; fiindcă aceasta ar presupune deja o prejudecată, prejudecata că eu presupun că lucrurile sunt ordonate conform unor măsuri şi numere. Cel care se înalţă deasupra acestui materialism vulgar va fi un matematician, şi va considera că e real doar ceea ce poate fi cuprins în formule matematice. De aici rezultă o concepţie despre lume care nu recunoaşte, de fapt, nimic altceva în afară de formula matematică. Ea poate fi numită matematism.

Dar se mai poate întâmpla ca cineva, după ce a fost adept al matematismului, să mai reflecteze şi să-şi spună apoi: Nu poate fi o prejudecată afirmaţia că albastrul are atâtea şi atâtea vibraţii. Doar lumea e ordonată conform unor principii matematice. Dar, dacă în lume sunt idei matematice concretizate, de ce n-am admite că în lume sunt concretizate şi alte idei? Un asemenea om presupune: În lume trăiesc idei. Dar el recunoaşte numai existenţa acelor idei pe care le găseşte el însuşi, nu şi a ideilor pe care le-ar percepe dinăuntru în afară, cu ajutorul unei intuiţii sau inspiraţii, el recunoaşte numai acele idei pe care le citeşte prin observarea lucrurilor exterioare, care au realitate sensibilă. Un

asemenea om devine un raţionalist, iar concepţia lui despre lume este raţionalismul. – Dacă, pe lângă ideile pe care le găseşte el însuşi, cineva mai admite şi acele idei care pot fi dobândite din viaţa morală, din viata intelectuală, atunci el e un idealist. Aşa că există o cale care merge de la materialismul vulgar, trecând prin matematism şi raţionalism, până la idealism.

Dar idealismul poate fi ridicat pe o treaptă superioară. În epoca noastră există câţiva oameni care încearcă să ridice idealismul pe o treaptă superioară. Ei găsesc, fireşte, idei în lume. Şi, dacă găsesc idei, înseamnă că în lume trebuie să existe şi forme în care ideile pot trăi. Căci ideile nu ar putea trăi, pur şi simplu, într-un lucru exterior oarecare. Ideile nu pot fi nici suspendate în aer. E drept că în secolul al XIX-lea a existat credinţa că ideile domină istoria. Dar aceasta nu era decât o neclaritate; căci ideile în sine nu au puterea de a acţiona. De aceea, nu putem vorbi de idei care să acţioneze în istorie. Cel care-şi dă seama că ideile, dacă există, sunt legate de o fiinţă care poate avea idei, nu va mai fi un idealist tipic, ci el merge mai departe, ajunge să presupună că ideile sunt legate de anumite fiinţe. El devine un psihist, iar concepţia lui despre lume este psihismul. Psihistul, care, la rândul său, poate dezvolta multă inteligenţă în sprijinul concepţiei sale despre lume, ajunge la această concepţie despre lume tot numai printr-o unilateralitate, de care, eventual, îşi dă seama.

Aici trebuie să adaug neîntârziat: Toate concepţiile despre lume pe care le voi scrie aici, deasupra liniei orizontale, au adepri, iar aceşti adepţi sunt, de cele mai multe ori, nişte minţi rigide, care-şi însuşesc o concepţie despre lume sau alta, pe baza unor predispoziţii fundamentale oarecare, existente în ei înşişi, şi care rămân apoi la concepţia respectivă. Tot ceea ce se află sub această linie (vezi schiţa de mai jos) are adepţi care sunt mai receptivi la adevărul că diferitele concepţii despre lume, luate fiecare în parte, văd întotdeauna lucrurile numai dintr-un anumit punct de vedere şi care, datorită acestui lucru, pot trece cu mai mare uşurinţă de la o concepţie despre lume la alta.

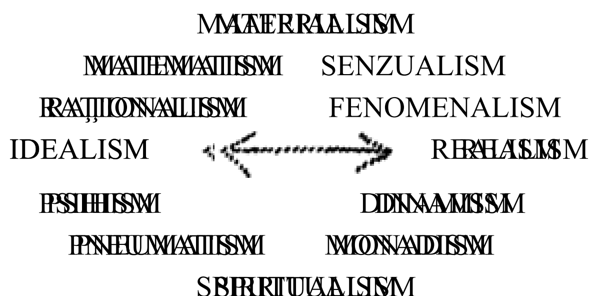
Dacă cineva este psihist şi, fiind un căutător al cunoaşterii, e înclinat să privească lumea în mod contemplativ, el ajunge să-şi spună că trebuie să presupună că în lume există ceva de natură psihică. Dar, în momentul în care nu este doar un căutător al cunoaşterii, ci nutreşte, de asemenea, o anumită simpatie pentru ceea ce este activ, pentru voinţa existentă în natura umană, el îşi spune: Nu e suficient să existe fiinţe care să poată avea numai idei; aceste fiinţe trebuie să posede şi un element activ, trebuie să poată şi acţiona. Dar acest lucru nu poate fi conceput fără a admite că aceste fiinţe sunt nişte fiinţe individuale. Cu alte cuvinte, un astfel de om se înalţă de la presupunerea că lumea este însufleţită la presupunerea că în ea există spirit sau spirite. El nu ştie încă bine dacă trebuie să presupună existenţa uneia sau a mai multor fiinţe spirituale, dar el se înalţă de la psihism la pneumatism, la teoria despre spirit. – Dacă un om a ajuns, într-adevăr, să fie pneumatist, se poate întâmpla foarte uşor ca el să înţeleagă ceea ce am spus eu azi în legătură cu numărul, şi anume că, în ceea ce priveşte numerele, este, într-adevăr, nepotrivit să vorbim de unitate. Şi atunci el ajunge să-şi spună: Înseamnă că e o rătăcire să vorbeşti de un spirit unitar, de o pneuma unitară. Şi atunci el ajunge treptat să-şi poată

MATERIALISM
MATEMATISM
RAŢIONALISM
IDEALISM ⟷ REALISM
PSIHISM
PNEUMATISM
SPIRITUALISM

forma o reprezentare despre spiritele diferitelor ierarhii. În acest caz, el devine un spiritualist veritabil, aşa că aici avem o trecere nemijlocită de la pneumatism la spiritualism.

Tot ce am scris pe tablă sunt concepţii despre lume îndreptăţite, fiecare pe tărâmul ei. Căci există domenii în care psihismul e cel care poate explica lucrurile, există domenii în care pneumatismul poate explica lucrurile. Oricum, dacă vrem să căutăm explicarea lumii în mod atât de temeinic cum am încercat noi, trebuie să ajungem în mod necesar la spiritualism, să admitem că există spiritele ierarhiilor. Atunci nu ne putem opri la pneumatism; căci, în acest caz, a te opri la pneumatism ar însemna următorul lucru. Dacă suntem spiritualişti, ni se poate întâmpla ca oamenii să spună: De ce atâtea spirite? De ce să recurgem aici la număr? Există un Spirit universal unitar! – Cine aprofundează mai mult lucrurile, ştie că această obiecţie este asemănătoare cu afirmaţia cuiva care ar spune: Tu îmi spui că acolo sunt două sute de ţânţari. Dar eu nu văd două sute de ţântari, văd doar un roi de ţânţari. – Exact aceasta ar fi poziţia pneumatistului, a panteistului etc., faţă de spiritualist. Spiritualistul îşi imaginează lumea ca fiind plină de spiritele ierarhiilor; panteistul vede numai roiul, vede numai Spiritul universal unitar. Dar aceasta se întâmplă numai din cauză ca nu se percepe exact.

Mai există acuma şi o altă posibilitate, şi anume aceea ca cineva să se convingă, pe alte căi decât cele pe care am încercat noi să umblăm, de activitatea fiinţelor spirituale, să ajungă, totuşi, la presupunerea că există anumite fiinţe spirituale fundamentale ale lumii. Un asemenea om a fost, de exemplu, Leibniz [4], vestitul filosof german. Leibniz depăşise prejudecata care afirmă că în lume există numai ceva de natură pur materială. El a găsit realul, a căutat realul. – Lucruri mai exacte pe această temă am prezentat în cartea mea ***Enigmele filosofiei*** [5]. – El era convins că există o fiinţă care poate plăsmui în sine, din nimic, existenţa, aşa cum face, de exemplu, sufletul uman. Dar el nu şi-a elaborat şi alte noţiuni în legătură cu acest lucru. El şi-a spus numai că există o asemenea fiinţă, care poate crea în sine existenţa, care dă naştere din sine reprezentărilor. Pentru Leibniz, aceasta este o monadă. Şi el şi-a spus: Trebuie că există multe monade, şi anume monade cu grade diferite de claritate a conştienţei. Dacă am aici un clopot, în el se află multe monade – ca într-un roi de ţânţari –, dar nişte monade care nu ajung nici măcar până la conştienta de somn, nişte monade care sunt aproape inconştiente, care dezvoltă, totuşi, înăuntrul lor reprezentări foarte nebuloase. Există monade care visează, există monade care dezvoltă înăuntrul lor reprezentări conştiente, într-un cuvânt, monade aflate pe cele mai diferite trepte. – Un astfel de om nu ajunge să-şi reprezinte existenţa concretă a diferitelor fiinţe spirituale aşa cum o face spiritualistul; totuşi, el reflectează în lume asupra spiritualului, pe care şi-L imaginează în mod vag. Îl numeşte monadă, adică îl interesează doar caracterul de reprezentare, ca şi cum ar spune: Da, în lume există spirit, există spirite; dar eu le descriu numai ca pe nişte Fiinţe înzestrate cu capacităţi de reprezentare diferite. Extrag din ele o însuşire abstractă. Îmi formez această concepţie unilaterală despre lume, în sprijinul căreia se pot aduce atâtea argumente câte a adus spiritualul Leibniz. În acest fel dezvolt monadismul. – Monadismul e un spiritualism abstract.

Pot exista însă oameni care nu se ridică până la monadă, care nu admit că ceea ce există sunt fiinţe ajunse la diferite grade de dezvoltare a capacităţii lor de reprezentare, dar nici nu se pot declara mulţumiţi să admită numai ceea ce există în realitatea exterioară, ci consideră că tot ce există în realitatea exterioară e dominat de diferite forţe. Dacă, de exemplu, o piatră cade la pământ, ei spun: Aceasta este forţa gravitaţională. Dacă un magnet atrage pilitură de fier, ei spun: Aceasta este forţa magnetică. Ei nu se mulţumesc să spună: Acesta este magnetul –, ci spun: Magnetul implică existenţa suprasensibilă, invizibilă, a forţei magnetice, care e răspândită pretutindeni. Şi poate fi întemeiată o concepţie despre lume care caută pretutindeni forţele a tot ceea ce se întâmplă în lume, iar ea poate fi numită dinamism.

Dar atunci se poate spune, la fel de bine: Nu, e o superstiţie să crezi în asemenea forţe! Veţi găsi un exemplu pentru felul în care cineva poate să arate pe larg că a crede în asemenea forţe e o superstiţie în cartea *Critica limbajului* de Fritz Mauthner [6]. În acest caz, ne limităm la ceea ce e răspândit în mod real în jurul nostru. Pe această cale ajungem, aşadar, pornind de la spiritualism, trecând peste monadism şi dinamism, din nou la realism.

Dar se mai poate face şi altceva. Cineva îşi poate spune: Sigur, eu mă limitez la lumea care mă înconjoară din toate părţile. Dar nu susţin că aş avea vreun drept de a afirma că această lume e cea reală. Eu n-am dreptul să spun mai mult decât atât: Această lume îmi apare. Nu am nici un drept să spun despre ea şi alte lucruri. – Există, deci, aici o anumită deosebire. Se poate afirma că această lume care se întinde de jur împrejurul nostru e lumea reală. Dar se poate spune şi aşa: Eu nu pot vorbi despre o altă lume; dar îmi e clar că aceasta e lumea care îmi apare mie. Despre această lume de sunete şi culori, care ia naştere numai datorită faptului că în ochiul meu au loc anumite procese ce-mi apar sub formă de culori, datorită faptului că în urechea mea au loc anumite procese ce-mi apar sub formă de sunete etc., despre această lume eu nu afirm că e cea adevărată. Ea e lumea fenomenelor. – Concepţia despre lume care ar rezulta de aici s-ar numi fenomenalism.

Dar să mergem mai departe şi să spunem: E drept că avem în jurul nostru lumea fenomenelor. Dar tot ceea ce credem că avem în aceste fenomene, în aşa fel încât l-am adăugat noi înşine, l-am adăugat prin gândirea noastră –, toate acestea noi le-am adăugat fenomenelor cu gândirea noastră. Dar, de fapt, e îndreptăţit numai ceea ce ne spun simţurile. – Observaţi cu atenţie! Un om care spune aşa ceva nu este un adept al fenomenalismului, ci el separă de fenomen tot ceea ce i se pare că izvorăşte numai din intelect şi din raţiune, şi admite numai impresiile care, venind din interiorul realităţii, îi sunt date de simţuri. Această concepţie poate fi numită senzualism.

Dacă ne apucăm să replicăm la aceasta: Puteţi reflecta cât vreţi asupra faptului că simţurile vă spun acest lucru şi puteţi aduce argumente oricât de inteligente pentru aceasta – căci pot fi aduse argumente inteligente –, eu mă situez pe punctul de vedere că nu există decât ceea ce are însuşirile pe care mi le comunică simţurile; admit toate acestea drept realităţi materiale – ca atomistul, de exemplu, care spune: Presupun că

există numai atomi; şi, oricât de mici ar fi, ei posedă însuşirile pe care le cunoaştem în lumea fizică –, în acest caz, suntem iarăşi materialişti. Aşadar, am ajuns din nou, pe altă cale, la materialism.

Concepţiile despre lume pe care vi le-am înşirat şi caracterizat aici există, şi ele pot fi susţinute. În sprijinul fiecăreia dintre ele pot fi aduse argumentele cele mai inteligente; putem să ne situăm pe poziţia fiecăreia dintre aceste concepţii despre lume şi să le combatem pe celelalte cu argumente inteligente. Mai pot fi născocite, între aceste concepţii despre lume, unele intermediare; dar între acestea şi cele caracterizate aici există diferenţe mici de nuanţă, şi ele pot fi reduse la tipurile principale. Dacă vrem să cunoaştem ţesătura lumii în intimitatea ei, trebuie să ştim că o putem cunoaşte dacă intrăm în ea prin aceste douăsprezece porţi. Nu există o singură concepţie despre lume care poate fi apărată, care e îndreptăţită, ci există douăsprezece concepţii despre lume. Şi trebuie să admitem: câte argumente întemeiate avem în sprijinul uneia dintre concepţiile despre lume existente, tot atâtea argumente bine întemeiate putem găsi pentru fiecare dintre cele douăsprezece concepţii despre lume. Lumea nu poate fi privită numai din perspectiva unilaterală a unei singure conceptii despre lume, a unei singure idei, lumea se dezvăluie numai aceluia care ştie că trebuie s-o privim din toate direcţiile, de jur împrejur. La fel cum Soarele, – chiar dacă punem la bază concepţia coperniciană despre lume [7] –, trece prin cele douăsprezece constelaţii zodiacale, pentru a lumina Pământul din douăsprezece puncte diferite, tot astfel noi nu trebuie să adoptăm un singur punct de vedere – punctul de vedere al idealismului, al senzualismului, al fenomenalismului sau al oricărei alte concepţii despre lume care poate purta un nume de acest fel –, ci trebuie să ne cucerim capacitatea de a umbla de jur împrejurul lumii şi de a ne transpune cu gândirea în cele douăsprezece puncte de vedere diferite din care poate fi privită lumea. Pentru gândire, toate cele douăsprezece puncte de vedere sunt cu totul îndreptăţite. Pentru gânditorul care poate pătrunde în natura gândirii, nu există o singură conceptie despre lume, ci douăsprezece concepţii la fel de îndreptăţite, la fel de îndreptăţite în sensul că pentru fiecare gândirea poate să aducă argumente la fel de bune. Există, deci, douăsprezece asemenea concepţii despre lume îndreptăţite.

Pornind de la acest punct de vedere pe care ni l-am cucerit astăzi, ne vom continua mâine expunerile, spre a ne avânta de la contemplarea bazată pe gândire a omului la contemplarea Cosmosului.

NOTE

1. Textual: „Lumea noastră e materialul devenit sensibil al datoriei noastre", în: *Despre temeiul credinţei noastre într-o guvernare divină a lumii* (1798) şi în: *Apel către publicul cititor referitor la afirmaţiile ateiste ce i se atribuie* (1799), amândouă în *Operele complete* ale lui Fichte, 8 vol., Berlin,1845–1846, vol. 5, p. 185, respectiv p. 211.

2. Vezi Kant: *Temeiurile metafizice pentru începutul ştiinţelor naturii* (1786), Cuvânt înainte.

3. Fraza constituie esenţa unei convingeri fundamentale a lui Du Bois-Reymond, aşa cum e ea exprimată, de exemplu, în cea de a 2-a jumătate a conferinţei sale „Despre limitele cunoaşterii naturii", Leipzig, 1872.

4. Vezi Gottfried Wilhelm Leibniz, *Monadologie*, 1720.

5. ***Enigmele filosoflei în istoria lor, descrise sub formă de compendiu*** (1914), GA 18.

6. *Critica limbajului*, vezi ultima nota din Conferinţa I.

7. Cuvântul „chiar" a fost adăugat pe baza unei propuneri de corectare. În realitate, scopul principal al concepţiei copernicană este acela de a sublinia că Soarele stă pe loc şi că Pământul se mişcă, potrivit cu mişcarea anuală. Totuşi, şi de pe poziţia ei poate fi

înţeleasă mişcarea Soarelui de-a lungul cercului zodiacal, numai că un copernican convins nu va uita să vorbească aici de o mişcare aparentă (G.A. Balaster).

CONFERINŢA a III-a

Berlin, 22 ianuarie 1914

Am încercat ieri să descriu acele nuanţe ale modului de a concepe lumea pe care omul le poate adopta, astfel încât, pentru fiecare dintre aceste concepţii despre lume pot fi aduse, pentru un anumit tărâm, dovezi absolut valabile, care le demonstrează adevărul, justeţea. Pentru acela care nu vrea să încătuşeze într-un sistem noţional lucrurile dintr-un anumit domeniu pe care a fost în măsură să le observe, să le pătrundă cu gândirea, căutând apoi dovezile respective, ci care tinde să pătrundă în mod real în adevărul lumii, este important să ştie că această disponibilitate este o necesitate, care-şi găseşte expresia în faptul că spiritul uman poate, într-adevăr, privi lumea de pe poziţiile a douăsprezece nuanţe tipice ale concepţiei despre lume – concepţiile intermediare nu intră acum în discuţie. Dacă vrem în mod sincer să ajungem la adevăr, trebuie să facem încercarea de a lămuri o dată pentru totdeauna importanţa acestor douăsprezece nuanţe ale concepţiei despre lume, încercarea de a afla pentru ce tărâmuri ale existenţei o concepţie despre lume sau alta constituie cheia cea mai bună. Dacă ne readucem în faţa ochilor aceste douăsprezece nuanţe ale concepţiei despre lume, aşa cum am făcut ieri, vom avea, deci, materialismul, senzualismul, fenomenalismul, realismul, dinamismul, monadismul, spiritualismul, pneumatismul, psihismul, idealismul, raţionalismul şi matematismul.

Din păcate, în lumea adevărată a strădaniilor umane pentru a ajunge la adevăr, diferitele spirite manifestă întotdeauna preferinţă pentru una sau alta dintre aceste modalităţi de a privi lumea, şi, din această cauză, asupra oamenilor acţionează, la rândul lor, unilateralitătile diverselor concepţii despre lume din diferitele epoci. Ceea ce eu am descris drept cele douăsprezece concepţii principale despre lume trebuie cunoscute drept ceva asupra căruia dobândim o privire de ansamblu dacă aşezăm în cerc, una lângă alta, concepţiile despre lume şi le contemplăm ca şi cum ar fi în stare de repaus. Ele sunt posibile; trebuie să le cunoaştem. Ele sunt, într-adevăr, copiile spirituale ale cercului zodiacal pe care-l cunoaştem atât de bine. La fel cum, aparent, Soarele străbate cercul zodiacal şi după cum, aparent, alte planete străbat cercul zodiacal, şi sufletul uman are posibilitatea de a parcurge un cerc spiritual, care conţine imaginile a douăsprezece concepţii despre lume. Ba putem chiar stabili o legătură între particularităţile acestor douăsprezece concepţii despre lume şi diferitele semne ale cercului zodiacal. În stabilirea acestei legături nu e absolut nimic arbitrar, căci există cu adevărat un astfel de raport între diferitele semne ale zodiacului şi Pământ, ca şi între aceste douăsprezece concepţii despre lume şi sufletul uman.

Nu putem afirma, în primă instanţă, că între semnul zodiacal al Berbecului, de pildă, şi Pământ există o legătură uşor de înţeles. Dar când Soarele, Saturn sau Mercur au o poziţie care face ca, de pe Pământ, ele să apară în zodia Berbecului, influenţa lor e alta decât atunci când apar în zodia Leului. Influenţele care vin asupra noastră din Cosmos, dinspre diferitele planete, de pildă, sunt diferite, în funcţie de imaginea zodiacală pe care aceste planete o acoperă. Ba, în cazul sufletului uman, ne este chiar mai uşor să recunoaştem influenţa acestor douăsprezece „zodii spirituale". Există unele suflete care sunt predispuse oarecum să lase ca asupra configuraţiei vieţii lor lăuntrice, asupra

orientării ştiiniifice, filosofice ori de altă natură, a spiritului lor, să acţioneze numai ceea ce proiectează în suflet idealismul. Alţii lasă ca asupra sufletului lor să acţioneze materialismul sau senzualismul. Un om nu e senzualist, materialist, spiritualist sau pneumatist din cauză că una sau alta dintre aceste concepţii este justă şi că el îşi poate da seama de justeţea unei conceppi sau alteia, ci el este pneumatist, spiritualist, materialist sau senzualist pentru că sufletul său e structurat în aşa fel, încât asupra lui acţionează, din punct de vedere spiritual-sufletesc, zodia spirituală respectivă. Aşa că în aceste douăsprezece zodii spirituale avem ceva care ne poate ajuta să pătrundem adânc în felul cum iau naştere concepţiile umane despre lume şi să înţelegem în profunzime cauzele care fac ca, pe de o parte, oamenii să se certe în ceea ce priveşte concepţiile despre lume, dar, pe de altă parte, n-ar trebui să se certe, ci să înţeleagă mai bine ce îi determină pe oameni să aibă concepţii despre lume atât de diferite. Motivul pentru care, în anumite epoci, este totuşi necesar să fie respinsă în modul cel mai sever o orientare sau alta din domeniul concepţiilor despre lume, va fi explicat în conferinţa de mâine. Ceea ce am spus până acum se referă, aşadar,la felul în care gândirea umană este plăsmuită de către Cosmosul spiritual al celor douăsprezece zodii spirituale care odihnesc, ca să zicem aşa, în ambianţa spirituală din jurul nostru.

Dar mai există încă ceva care influenţează concepţiile umane despre lume. Veţi înţelege care este acest ceva dacă vă voi arăta, mai întâi, următorul lucru.

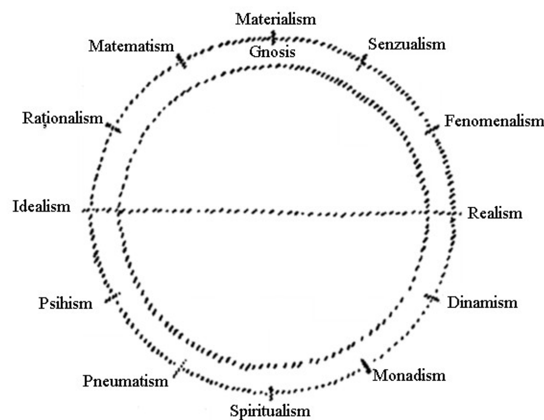
Un om poate avea în sufletul său, indiferent chiar de care anume dintre cele douăsprezece zodii spirituale e luminat în sufletul lui, o asemenea dispoziţie încât această dispoziţie a sufletului, care se exprimă în întreaga configuraţie a concepţiei despre lume a acestui suflet, poate fi desemnată drept gnosă. El poate fi un gnostic. E un gnostic acela care are tendinţa de a cunoaşte lucrurile din lume prin anumite forţe de cunoaştere ce se află în sufletul însuşi, nu cu ajutorul simţurilor sau pe alte căi de acest fel. Un om poate fi gnostic şi în el poate exista, de exemplu, o anumită tendinţă de a se lăsa luminat, de pildă, de zodia spirituală căreia i-am dat aici numele de spiritualism. În acest caz, cu gnosa sa, omul va putea pătrunde adânc cu gândirea în lumile spirituale.

Dar se poate întâmpla, de asemenea, ca cineva să fie un gnostic al idealismului; în acest caz, el va avea o predispoziţie specială de a vedea în mod clar idealurile omenirii şi ideile lumii. Există o deosebire între primul şi cel de-al doilea şi în ceea ce priveşte idealismul pe care-l poate avea fiecare din ei. Astfel, unul este un idealist exaltat, care spune mereu că el este un idealist, care are mereu pe limbă cuvântul ideal, ideal, ideal, dar care nu cunoaşte, de fapt, multe idealuri, un om care nu este în stare să cheme, într-adevăr, idealurile în faţa sufletului său, în contururi precise, şi să le contemple înăuntrul său. Un asemenea om se deosebeşte de acela care nu numai vorbeşte despre idealuri, ci şi ştie să contureze în sufletul său idealurile, exact la fel cum ar picta un tablou cu contururi foarte precise. Acesta din urmă, care trăieşte idealismul înăuntrul său în mod absolut concret, cu aceeaşi intensitate cu care percepem cu mâna lucrurile exterioare, este, pe tărâmul idealismului, un gnostic. Am mai putea spune şi aşa: El este un gnostic, dar se lasă luminat mai ales de zodia spirituală a idealismului.

Există oameni care se lasă luminaţi într-un mod deosebit de intens de concepţia despre lume a realismului, dar care trec prin lume în aşa fel încât, prin întregul lor fel de a simţi lumea, de a sta în faţa lumii, le pot spune celorlalţi oameni multe, multe lucruri despre această lume. Ei nu sunt nici idealişti, nici spiritualişti; sunt realişti absolut obişnuiţi. Ei au facultatea de a percepe în mod cu adevărat subtil ceea ce există în realitatea exterioară din jurul lor; ei au o receptivitate fină pentru specificul lucrurilor. Ei sunt nişte gnostici, nişte gnostici veritabili; dar sunt nişte gnostici ai realismului. Asemenea gnostici ai

realismului există; iar uneori spiritualiştii sau idealiştii nu sunt deloc gnostici ai realismului. Putem constata uşor chiar că unii oameni, care se consideră teosofi, trec printr-o galerie de artă şi nu sunt în stare să spună nimic despre ea, în timp ce alţii, care nu sunt deloc teosofi, dar care sunt gnostici ai realismului, ştiu să spună lucruri nespus de importante, datorită faptului că întreaga lor personalitate intră în atingere cu realitatea întreagă a lucrurilor. Sau: câţi teosofi nu ies afară, în natură, şi nu pot deloc să simtă cu tot sufletul sublimul şi măreţia naturii; aceştia nu sunt gnostici ai realismului. Dar există gnostici ai realismului.

Există şi gnostici ai materialismului. Aceştia sunt, în orice caz, nişte gnostici foarte ciudaţi. Dar, exact în sensul în care cineva poate fi un gnostic al realismului, se poate să fii un gnostic al materialismului; aceştia sunt însă nişte oameni care au înţelegere şi sensibilitate şi capacitatea de a percepe doar ceea ce este material, oameni care caută să cunoască lumea materială prin contactul direct cu aceasta – ca şi câinele, care miroase substanţele, ajungând să afle în acest fel care este natura lor intimă şi care, în ceea ce priveşte lucrurile lumii materiale, este, de fapt, un gnostic excelent.

Pot exista gnostici ai fiecăreia dintre cele douăsprezece concepţii despre lume. Cu alte cuvinte, dacă vrem să găsim care este adevăratul loc al gnosei printre ele, va trebui sâ desenăm un cerc şi întregul cerc va trebui să însemne pentru noi: gnosa poate să treacă prin toate cele douăsprezece zodii-concepţii despre lume. La fel cum o planetă trece prin cele douăsprezece semne ale zodiacului, tot aşa gnosa poate trece prin cele douăsprezece zodii-concepţii despre lume.

În orice caz, gnosa va face servicii dintre cele mai mari în ceea ce priveşte însănătoşirea sufletelor, atunci când dispoziţia gnostică va fi aplicată spiritualismului. Am putea spune: În spiritualism, gnosa este la ea acasă. Aici, este în casa „ei". Din punctul de vedere al logicii, nu avem dreptul să spunem că nu poate exista o gnosă materialistă. Pedanţii noţiunilor şi ai ideilor o scot mai uşor la capăt cu asemenea lucruri decât logicienii sănătoşi, pentru care situaţia e mai complicată. S-ar putea spune, de pildă: Nu vreau să numesc gnosă nimic altceva decât ceea ce pătrunde în spirit. Dar aceasta e o modalitate arbitrară de a forma noţiunile, exact la fel de arbitrară ca şi în cazul în care cineva ar spune: Până acum n-am văzut viorele decât în Austria, deci eu numesc viorea numai ceea ce creşte în Austria şi are culoarea viorelei şi nimic altceva. Tot atât de imposibilă este, din punct de vedere logic, afirmaţia că gnosa există numai în zodia spiritualismului; fiindcă gnosa este o „planetă" care trece prin toate constelaţiile spiritului.

Există şi dispoziţia unei alte concepţii despre lume. Spun aici „dispoziţie", în timp ce, în general, vorbesc despre „nuanţe" şi „zodii". În epoca modernă s-a crezut că această dispoziţie pentru a doua concepţie despre lume poate fi uşor cunoscută – dar aici „ceea ce e uşor, e greu!" –, pentru că ea a fost reprezentată, sub semnul zodiei spirituale a idealismului, tocmai de către Hegel. Numai că acel mod de a privi lumea, acea dispoziţie specială a concepţiei despre lume care i-a fost proprie lui Hegel, nu trebuie să stea neapărat, aşa cum a fost cazul la el, doar în zodia spirituală a idealismului, ci ea poate trece, la rândul ei, prin toate zodiile. Este dispoziţia concepţiei despre lume a logismului. Această dispoziţie a logismului constă, în principal, în faptul că sufletul se poate transpune în situaţia de a face ca în el să fie prezente gânduri, noţiuni şi idei reale, de a face ca aceste gânduri şi idei să fie prezente în el atât de intens, încât un astfel de suflet să ajungă de la o noţiune la alta sau de la un gând la altul exact la fel ca atunci când, privind un organism, trece de la ochi spre nas şi gură şi consideră că toate acestea sunt părţile unui întreg, exact la fel cum este cazul cu Hegel, la care toate noţiunile pe care le poate concepe se unesc formând un mare organism de noţiuni. Acesta este un organism format din noţiuni logice. Hegel era capabil, pur şi simplu, să găsească şi să-şi asimileze toate gândurile ce pot fi găsite în lume, şi să înşiruie un gând lângă altul şi să construiască din ele un organism: Logismul! Logismul poate fi dezvoltat aşa cum a făcut Hegel, în zodia idealismului, dar el poate fi dezvoltat şi în zodia psihismului, cum a făcut Fichte; el mai poate fi dezvoltat şi sub semnul altor constelaţii spirituale. Deci, şi logismul este ceva care trece, la fel ca o planetă, prin toate semnele zodiacului, care parcurge traiectoria circulară a celor douăsprezece zodii spirituale.

O a treia dispoziţie sufletească din care se nasc concepţii despre lume poate fi studiată, de pildă, la Schopenhauer. În timp ce, când Hegel priveşte afară în lume, în sufletul lui există o dispoziţie care face ca tot ceea ce există în lume drept noţiune să apară, în acest suflet al lui Hegel, sub forma logismului, Schopenhauer, datorită dispoziţiei particulare a sufletului său, asimilează în acest suflet tot ceea ce ţine de voinţă. Pentru el, forţele din natură sunt voinţă, duritatea pietrei e voinţă; tot ceea ce ţine de realitate pentru el este voinţă. Aceasta provine din dispoziţia particulară a sufletului său. O asemenea concepţie despre lume, care reduce totul la voinţă, o asemenea dispoziţie sufletească ce vrea să creeze o concepţie despre lume bazată pe voinţă, poate fi şi ea considerată un fel de planetă, care trece prin toate cele douăsprezece zodii spirituale. Voi da acestei concepţii despre lume numele de voluntarism. Este cea de a treia dispoziţie sufletească din care poate lua naştere o concepţie despre lume. Schopenhauer a fost un voluntarist, iar constitutia lui sufletească era de aşa natură, încât el era influenţat mai ales de zodia spirituală a psihismului. În acest fel a luat naştere metafizica schopenhaueriană a voinţei: voluntarism în zodia spirituală a psihismului.

Imaginaţi-vă acuma că cineva ar fi voluntarist şi că ar înclina spre zodia spirituală a monadismului. În acest caz, el n-ar presupune, ca Schopenhauer, că la baza lumii se află un suflet unitar, care este, de fapt, voinţă, ci ar considera că la baza lumii se află multe monade, care sunt însă nişte entităţi de natură voluntară. Această lume a voluntarismului monadologic a fost dezvoltată sub forma cea mai frumoasă, mai inteligentă şi, aş zice, cea mai caldă, de filosoful-poet austriac Hamerling. În ce fel a luat naştere teoria ciudată pe care o găsiţi în cartea *Atomistica voinţei* [1] de Hamerling? Prin faptul că în sufletul său trăia dispoziţia voluntarismului şi că el s-a lăsat influenţat mai ales de zodia spirituală a monadismului. Dacă am avea timp, am putea da exemple pentru fiecare din dispoziţiile sufleteşti, trecând prin fiecare constelaţie. Ele pot fi întâlnite în lume.

O dispoziţie sufletească deosebită este aceea care nu e înclinată nicidecum să gândească sau să cugete mult, spre a afla dacă dincolo de fenomene mai există altceva, aşa cum face, de pildă, dispoziţia gnostică sau cea logică sau cea voluntară, ci care spune, pur şi simplu: Eu vreau să integrez în concepţia mea despre lume ceea ce întâlnesc în lume, ceea ce mi se înfăţişează, ceea ce mi se revelează în mod exterior. Acest lucru îl putem face, de asemenea, pe toate tărâmurile, trecând, deci, prin toate constelaţiile spirituale. O putem face ca materialişti, luând în considerare numai ceea ce ni se înfăţişează mai exterior; o putem face şi ca spiritualişti. Nu ne străduim să căutăm dincolo de fenomene vreo legătură mai deosebită, ci lăsăm ca lucrurile să se apropie de noi şi aşteptăm să vedem ce ni se oferă. O asemenea dispoziţie sufletească poate fi numită empirism. Empirismul este o dispoziţie sufletească înclinată să ia, pur şi simplu, lumea experienţei, aşa cum i se oferă ea. Poţi fi empirist în toate cele douăsprezece zodii spirituale, deci, poţi fi un om care are o concepţie despre lume bazată pe datele experienţei. Empirismul este cea de a patra dispoziţie sufletească ce poate trece prin toate cele douăsprezece constelaţii spirituale.

Tot aşa poate fi dezvoltată, pentru concepţia despre lume, o dispoziţie a sufletului care nu se declară satisfăcută cu ceea ce rezultă din experienţele care ne vin în întâmpinare din trăirile la care suntem expuşi, aşa cum e cazul cu empirismul, ci ne putem spune – mai bine zis, putem simţi – că sufletul ne e străbătut în întregime, ca de o necesitate interioară, de următoarea dispoziţie: Omul se află în lume; el percepe, în propriul său suflet, în legătură cu lumea, ceva ce nu poate percepe pe cale exterioară. De-abia atunci lumea îşi revelează tainele ei. Oricât ne-am uita în jurul nostru, nu vedem tainele pe care lumea le ascunde în ea. – O asemenea dispoziţie sufletească îşi poate spune adesea: La ce-mi foloseşte gnosa, care se înalţă, cu preţul atâtor osteneli, la tot felul de percepţii clarvăzătoare? Lucrurile lumii exterioare, pe care le percepem prin clarvedere, tot nu ne pot revela interiorul lumii. La ce-mi foloseşte logismul, dacă vreau să-mi formez o concepţie despre lume? În logism nu se revelează esenţa lumii. La ce-mi folosesc speculaţiile despre voinţă? Aceasta doar mă împiedică să privesc în străfundurile propriului meu suflet. În aceste străfunduri nu privim atunci când sufletul voieşte, ci tocmai atunci când se dăruieşte, când renunţă la orice voinţă proprie. – Aşadar, nici voluntarismul nu e dispoziţia sufletească de care sufletul are nevoie aici, dar nici empirismul, care doar îşi aţinteşte privirile sau auzul spre ceea ce-i oferă experienţa, trăirea nemijlocită, ci numai căutarea lăuntrică, după ce sufletul s-a liniştit, pentru a vedea cum prinde Dumnezeu să lumineze în suflet. V-aţi dat seama că această dispoziţie sufletească poate primi numele de mistică.

Şi iarăşi, se poate ca cineva să fie mistic trecând prin fiecare din cele douăsprezece zodii spirituale. Nu va fi, bineînţeles, o situaţie prea bună atunci când cineva e un mistic al materialismului, când el nu percepe înăuntrul său spiritualul, ci ceea ce este de natură materială. Căci un mistic al materialismului este, de fapt, acela care şi-a dezvoltat o sensibilitate deosebit de fină pentru a percepe, de pildă, starea în care ajunge un om când a consumat o substanţă sau alta. Este o diferenţă între a consuma sucul unei plante şi a consuma sucul altei plante şi aşteptăm apoi să vedem ce se petrece în organism. În acest caz, ne contopim, în trăirea noastră, cu natura intimă a materiei. Se poate întâmpla chiar ca aceasta să devină o misiune de o viaţă, în sensul că omul respectiv urmăreşte modul specific în care o substanţă sau alta, extrasă dintr-o plantă sau alta, acţionează în mod deosebit asupra unui organ, alta asupra altui organ. Şi a fi, în acest fel, un mistic al materialismului este o premisă pentru a cerceta forţele de vindecare existente în diferitele substanţe. Omul observă ce fac substanţele în organism. – Poţi fi un mistic al lumii materiale sau un mistic al idealismului. Un idealist obişnuit sau un idealist gnostic nu e

un mistic al idealismului. Mistic al idealismului este acela care, înainte de toate, are, în propriul său suflet, posibilitatea de a scoate, din izvoarele ascunse înăuntru, idealurile omenirii, de a simţi că ele sunt divinul din interior şi de a şi le aduce, ca pe ceva divin, în faţa sufletului. Un mistic al idealismului este, de exemplu, Meister Eckhart.

Dar se poate întâmpla ca în suflet să trăiască o dispoziţie prin care el nu poate sesiza ceea ce se înalţă în interiorul lui şi care se prezintă drept dezlegarea interioară propriu-zisă a enigmei lumilor, acest suflet poate avea o dispoziţie care să-l facă să-şi spună: Da, în lume există ceva dincolo de toate lucrurile, ca şi dincolo de propria mea fiinţă, în măsura în care pot să percep această fiinţă. Dar eu nu pot fi un mistic. Misticul crede că acest ceva se revarsă în sufletul său. Dar eu nu-l simt revărsându-se în sufletul meu; eu simt numai că acesta trebuie să existe, acolo afară. – Când are această dispoziţie sufletească, omul presupune că esenţa lucrurilor se află în afara sufletului nostru şi în afara a ceea ce sufletul poate să cunoască; dar el nu presupune că această esenţă a lucrurilor poate intra în sufletul însuşi, aşa cum presupune misticul. Dacă omul porneşte de la premisa că dincolo de toate lucrurile se mai află ceva, care nu poate fi sesizat prin percepţie, atunci el este – poate că acesta e cuvântul cel mai potrivit – un transcendentalist. El presupune că esenţa lucrurilor este transcendentală, că ea nu pătrunde în suflet, aşa cum crede misticul. Aşadar: transcendentalism. Dispoziţia transcendentalistului constă în acest sentiment: Când percep lucrurile, esenţa lor se apropie de mine; dar percepţia însăşi nu e această esenţă. Esenţa se află în spatele lor, dar se apropie de om.

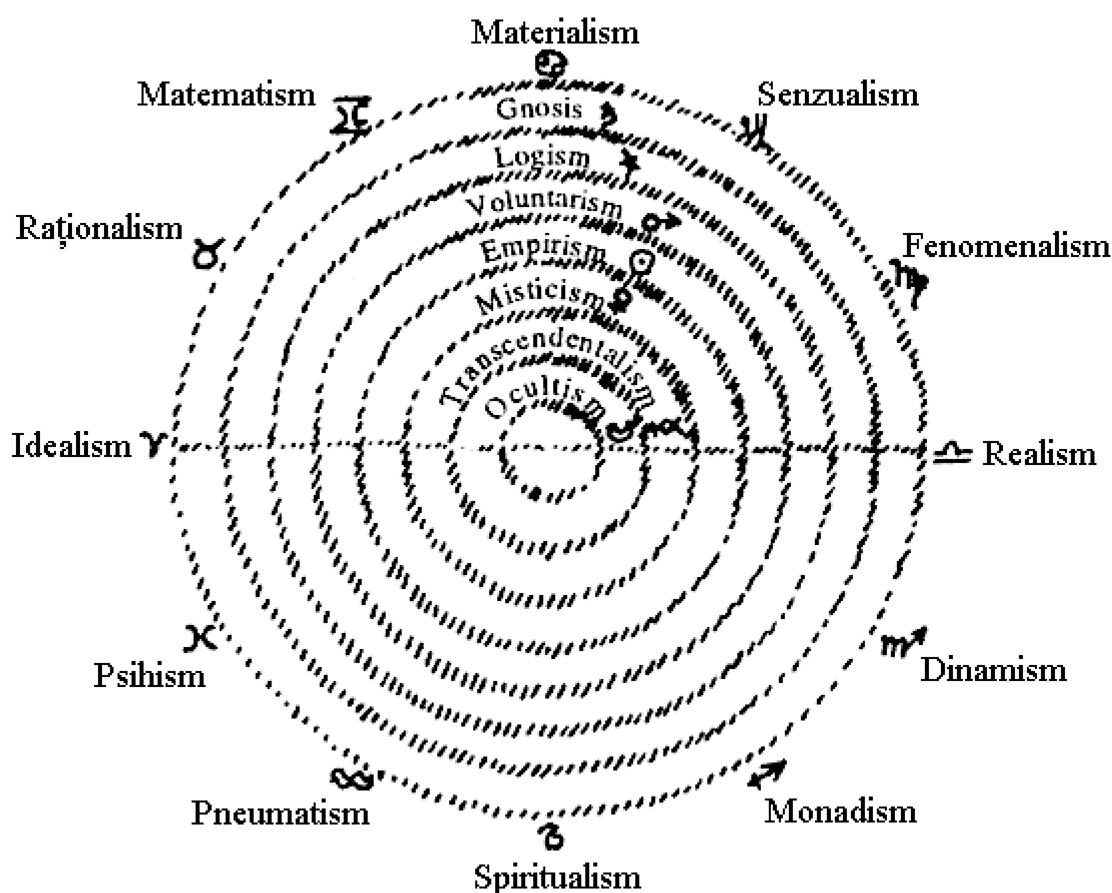
Dar cu percepţiile lui, cu tot ceea ce sunt forţele sale de cunoaştere, omul poate împinge esenţa lucrurilor şi mai departe decât o face transcendentalistul. El poate spune: Pentru forţa de cunoaştere exterioară a omului, esenţa lucrurilor e cu totul inaccesibilă. Transcendentalistul spune: Când vezi cu ochii tăi culoarea roşu sau albastru, ceea ce tu vezi drept roşu sau albastru nu e esenţa lucrurilor; dar ea se află, cu siguranţă, dincolo de ele. Tu trebuie să foloseşti ochii şi atunci ajungi foarte aproape de esenţa lucrurilor. Căci ea se află în afara a ceea ce tu percepi. Dar dispoziţia sufletească la care mă refer acum nu vrea să trăiască în transcendentalism, ea spune: Oricât am trăi de intens culorile roşu sau albastru, un sunet sau altul, toate acestea nu exprimă esenţa lucrurilor. Ea e ascunsă dincolo de ele. Acolo unde percep eu, nu intru deloc în atingere cu esenţa lucrurilor. – Cine vorbeşte în acest fel, vorbeşte cam aşa cum ne exprimăm noi în mod obişnuit, cei ce ne situăm cu toată convingerea pe acest punct de vedere: în aparenţa sensibilă; exterioară, în maya, nu se exprimă esenţa lucrurilor. Am fi nişte transcendentalişti, dacă am spune: De jur împrejurul nostru se întinde lumea şi această lume îşi vesteşte pretutindeni esenţa. Dar noi nu spunem aşa. Noi spunem: Această lume este maya, şi partea interioară a lucrurilor trebuie căutată pe altă cale decât prin percepţiile exterioare ale simţurilor şi prin mijloacele de cunoaştere obişnuite. Acesta e ocultismul, dispoziţia sufletească a ocultismului.

Şi iarăşi, putem fi ocultişti de-a lungul tuturor semnelor din zodiacul spiritual. Putem fi chiar şi ocultişti ai materialismului. Ba, înţelepţii oameni de ştiinţă din epoca actuală sunt cu toţii nişte ocultisti ai materialismului, căci ei vorbesc despre atomi. Dar, dacă nu sunt lipsiţi de bun-simţ, nici nu le va trece prin minte să afirme că ne putem apropia de atom printr-o metodă sau alta. Atomul rămâne în domeniul ocult. Numai că lor nu le place să fie numiti ocultişti, dar chiar asta sunt, în cel mai deplin sens al cuvântului.

În principiu, nu pot exista alte dispoziţii sufleteşti care să stea la baza unor concepţii despre lume, în afară de acestea şapte, pe care le-am înşirat aici, pot exista numai forme de trecere de la una la alta.

Asa că trebuie să deosebim nu numai douăsprezece concepţii despre lume diferite, care ne vin în întâmpinare, ca să zicem aşa, drept ceva static, ci în fiecare dintre aceste concepţii despre lume poate exista o dispoziţie cu totul deosebită a sufletului uman. Vedeţi de aici ce imens de variate pot fi concepţiile despre lume ale diferitelor personalităţi. Fiecare dintre aceste şapte dispoziţii ale concepţiilor despre lume poate fi dezvoltată cu precădere, dar fiecare din ele în mod unilateral, într-o nuanţă sau alta. Ceea ce am înfăţişat eu aici este, într-adevăr, pe tărâmul spiritualului; corelativul a ceea ce, pe plan exterior, în lume, constituie raportul dintre imaginile zodiacale şi planete, aşa cum le-am expus adeseori, în ştiinţa spirituală, drept cele şapte planete cunoscute, şi avem astfel o imagine, o imagine exterioară, aş zice, pe care n-am creat-o noi înşine, ci care există în Cosmos, a raporturilor dintre cele şapte dispoziţii creatoare de conceptii despre lume, ale noastre, şi cele douăsprezece nuanţe de concepţii despre lume ale noastre. Şi vom simţi în mod corect această imagine, dacă vom încerca s-o trăim în felul următor.

Începeţi cu idealismul, desemnaţi-l drept zodie spirituală a Berbecului, desemnaţi în mod similar raţionalismul drept Taur, matematismul drept Gemeni, materialismul drept Rac, senzualismul drept Leu, fenomenalismui drept Fecioară, realismul drept Balanţă, dinamismul drept Scorpion, monadismul drept Săgetător, spiritualismul drept Capricorn, pneumatismul drept Vărsător, psihismul drept Peşti. Raporturile care există între diferitele zodii, în ceea ce priveşte realitatea spaţial-materială, există cu adevărat pe tărâmul realităţii spirituale, între aceste concepţii despre lume, Iar raporturile în care intră diferitele planete desemnate de noi, parcurgând cercul zodiacal, corespund raporturilor în care intră cele şapte dispoziţii ale concepţiilor despre lume, dar în aşa fel, încât putem percepe gnosa drept Saturn, logismul drept Jupiter, voluntarismul drept Marte, empirismul drept Soare, mistica drept Venus, transcendentalismul drept Mercur şi ocultismul drept Lună.

Chiar şi în ceea ce priveşte raporturile exterioare – dar nu acesta e esenţialul; esenţialul e faptul că acestei paralele îi corespund cu adevărat raporturile cele mai adânci şi mai intime –, dar, acolo unde poate fi constatat ceva de acest fel, veţi găsi asemănări până şi în ceea ce priveşte simbolurile exterioare. Luna rămâne ocultă, nevăzută, atunci când este „Lună nouă"; ea trebuie să-şi primească mai întâi lumina de la Soare, aşa cum lucrurile oculte rămân oculte până ce, prin meditaţie, concentrare etc., facultăţile sufletului se fortifică şi proiectează lumina asupra fenomenelor oculte. Omul care trece prin lume şi se bazează numai pe Soare, care primeşte în el numai ceea ce este luminat de către Soare, este un empirist. Acela care reflectează cât de cât şi la cele ce sunt luminate de către Soare şi care mai păstrează aceste gânduri şi după ce Soarele a apus, nu mai este un empirist, deoarece nu se mai bazează pe Soare. „Soarele" este simbolul empirismului. – Aş mai putea continua să vorbesc mult despre aceste lucruri; dar pentru tema importantă aflată în discuţie avem la dispoziţie numai patru ore şi deocamdată vă va reveni dvs. sarcina de a găsi nişte legături mai precise, prin gândirea dvs. sau pe alte căi. Ele nici nu sunt greu de găsit, de vreme ce vi s-a dat schema.

Ei bine, în lume se întâmplă adeseori ca oamenii să nu prea tindă spre omnilateralitate. Dacă cineva caută adevărul cu toată seriozitatea, el ar trebui să-şi poată reprezenta în sufletul său cele douăsprezece nuanţe ale concepţiei despre lume şi ar trebui să fi trăit cât de cât cu întrebarea: Cum e când eşti gnostic? Cum e când eşti logist, voluntarist, empirist, mistic sau transcendentalist? Şi cum e când eşti ocultist? De fapt, oricine dintre

cei ce vor cu adevărat să pătrundă în tainele lumii, în sensul cercetării spirituale, trebuie să încerce să facă aceste experienţe. Şi, chiar dacă ceea ce stă scris în cartea ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?*** nu e ajustat chiar după aceste explicaţii, totuşi, acolo e descris – numai că din alte puncte de vedere – tot ceea ce ne poate ajuta să ne transpunem în diferitele dispoziţii sufleteşti desemnate aici prin numele de dispoziţie gnostică, jupiteriană ş.a.m.d.

Se întâmplă adeseori în lume ca omul să fie atât de unilateral, încât să fie expus numai unei singure zodii sau unei singure dispoziţii. Tocmai nişte oameni de seamă, în ceea ce priveşte concepţiile despre lume, prezintă adeseori această unilateralitate. Astfel, Hamerling, de pildă, e un monadist voluntarist sau un voluntarist monadolog prin excelenţă, Schopenhauer e un psihist voluntarist prin excelenią. Tocmai oamenii de seamă şi-au orientat sufletul în aşa fel, încât dispoziţia lor planetară de a-şi crea concepţia despre lume stă sub semnul unei zodii spirituale absolut precise. Ceilalţi oameni se împacă mult mai uşor cu diferitele puncte de vedere, cum sunt ele numite. Dar se poate întâmpla, de asemenea, ca unii oameni să fie stimulaţi din mai multe părţi diferite, în ceea ce priveşte concepţia lor despre lume, în ceea ce înfăţişează ei înaintea oamenilor drept concepţie despre lume. Se poate, astfel, întâmpla, de pildă, ca cineva să fie un bun logist, dar ca dispoziţia lui pentru logism să stea în zodia spirituală a senzualismului. El poate fi, totodată, un bun empirist, dar dispoziţia lui pentru empirism să se afle în zodia matematismului. Se poate ivi un asemenea caz. Şi, dacă aşa ar sta lucrurile, omul respectiv şi-ar forma o imagine despre lume absolut precisă. Tocmai în epoca actuală avem această imagine despre lume, care a luat naştere prin faptul că cineva îşi are Soarele – în sens spiritual – în zodia Gemenilor, iar pe Jupiter al său, sub semnul Leului; acesta e Wundt. Şi vom înţelege până în cele mai mici detalii tot ceea ce ni se înfăţişează în opera filosofică a lui Wundt atunci când am pătruns taina configuraţiei sale sufleteşti particulare.

Deosebit de favorabilă este situaţia când un om s-a transpus, într-adevăr, prin exerciţiu, în diferitele dispoziţii sufleteşti – ocultism, transcendentalism, mistică, empirism, voluntarism, logism, gnosă –, în aşa fel încât le poate reactualiza înăuntrul lui, le poate simţi acţiunile deodată şi poate pune apoi toate aceste dispozitii – ca dintr-o singură mişcare – sub unul şi acelaşi semn al fenomenalismului, în zodia Fecioarei. În acest caz, în fenomenele care i se înfăţişează, în faţa lui se înalţă, într-o măreţie cu totul deosebită, ceea ce îi poate dezvălui lumea într-un mod favorabil. În primă instanţă, nu e chiar aşa de bine ca omul să, pună, în acelaşi fel, înşirându-le una după alta, diferitele dispoziţii ale concepţiilor despre lume în relaţie cu o altă zodie. De aceea, în multe din vechile şcoli iniţiatice era creată, pentru discipoli, tocmai această dispoziţie sufletească pe care am caracterizat-o adineauri, când am spus că toate planetele sufleteşti stau sub semnul zodiei spirituale a Fecioarei, şi aceasta pentru că astfel ei pătrundeau cel mai uşor în lume. Ei sesizau fenomenele, dar în mod gnostic, logist etc.; ei erau în stare să pătrundă dincolo de fenomene. Ei nu percepeau lumea în mod grosolan. Aceasta s-ar întâmpla numai dacă dispoziţia sufletească a voluntarismului ar fi orientată spre Scorpion etc. Într-un cuvânt, prin constelaţia care e dată de dispoziţiile sufleteşti ale concepţiilor despre lume, care reprezintă elementul planetar, şi prin nuanţele concepţiilor despre lume, care reprezintă elementul zodiacului spiritual, va lua naştere ceea ce omul va purta cu sine prin lume, drept concepţie despre lume a sa, într-o încarnare oarecare.

La aceasta se mai adaugă, în orice caz, un alt lucru. Este vorba de faptul că aceste concepţii despre lume – care pot să apară în foarte multe variante, dacă veţi căuta toate combinaţiile posibile – mai pot suferi modificări şi prin faptul că toate pot primi un ton

absolut precis. Dar există numai trei asemenea tonuri. Toate concepţiile despre lume, toate combinaţiile care iau naştere în acest fel, iarăşi ni se pot înfăţişa sub trei aspecte. Ele pot fi, în primul rând, teiste, astfel că va trebui să numesc teism ceea ce apare în suflet ca un anumit ton. Sau ele mai pot fi de aşa natură încât, în opoziţie cu teismul, va trebui să numim tonul sufletesc respectiv intuiţionism. Teismul ia naştere atunci când omul, pentru a-l găsi pe Dumnezeul său, se îndreaptă spre lumea exterioară, când îl caută pe Dumnezeul său în lumea exterioară. Monoteismul vechilor evrei era o concepţie despre lume predominant teistă. Intuiţionismul ia naştere atunci când omul caută să-şi formeze concepţia despre lume prin ceea ce se aprinde, ca intuiţie, înăuntrul său. Şi mai există, pe lângă acestea două, un al treilea ton; acesta este naturalismul.

TEISM
INTUIŢIONISM
NATURALISM

Aceste trei tonuri sufleteşti îşi au copiile lor în lumea exterioară a Cosmosului, şi anume, ele se comportă, înăuntrul sufletului uman, întocmai ca Soarele, Luna şi Pământul, teismul corespunzând Soarelui – Soarele luat aici ca stea fixă, nu ca planetă –, intuiţionismul corespunzând Lunii şi naturalismul Pământului. Acela care – transpuneţi în planul spiritual ceea ce am denumit aici Soare, Lună, Pământ – trece dincolo de fenomenele lumii şi spune: Dacă privesc afară în lume, în tot ceea ce văd mi se revelează Dumnezeu cel care umple întreaga lume -, pământeanul care îşi îndreaptă fruntea spre cer, atunci când ajunge în bătaia razelor Soarelui, este teistul. Omul care nu trece dincolo de procesele din natură, ci se opreşte la diferitele fenomene concrete, precum şi cel care nu-şi îndreaptă niciodată privirile spre Soare, ci numai spre ceea ce Soarele face să se nască pe Pământ pentru el, este naturalist. Acela care caută lucrurile cele mai bune care pot exista în sufletul său, prin faptul că le lasă să înflorească în intuiţiile sale, este asemenea poetului intuitiv care cântă Luna si se lasă influenţat în sufletul său de blânda lumină argintie a Lunii şi el poate fi comparat cu acesta. După cum putem stabili o legătură între fantezie şi lumina Lunii, tot astfel putem stabili o legătură ocultă între intuiţionist, în sensul pe care-l acordăm aici acestui cuvânt, şi Lună.

În sfârşit, mai există o a patra posibilitate; oricum, ea există numai într-un singur element, e vorba de cazul când omul îşi bazează întreaga concepţie despre lume numai pe ceea ce el poate percepe în fiinţa sa, în jurul său sau în el însuşi: Acesta e antropomorfismul.

ANTROPOMORFISM

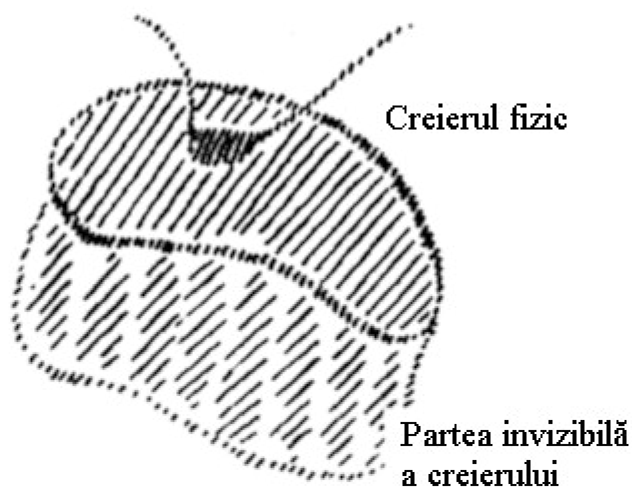
El corespunde Pământului, dacă-l luăm în considerare ca atare, şi facem abstracţie de faptul că în jurul lui se află Soarele, Luna sau alte corpuri cereşti. După cum putem studia Pământul singur, independent de alte planete, tot astfel, şi în ceea ce priveşte concepţiile despre lume putem lua seama numai la ceea ce putem găsi în noi, ca oameni. În acest fel, va lua naştere antropomorfismul, care e atât de larg răspândit în lume.

Dacă trecem dincolo de ceea ce e omul, după cum, pentru a explica fenomenul Pământ, trebuie să ieşim afară, să mergem la Soare şi la Lună – lucru pe care ştiinţa actuală îl neglijează –, ajungem să recunoaştem drept îndreptăţite, unul lângă altul, trei tonuri: teismul, intuiţionismul şi naturalismul. Căci nu găsim adevărul dacă ne situăm pe poziţiile unuia dintre aceste tonuri, ci dacă le lăsăm să răsune pe toate trei împreună. Şi, după cum corporalitatea noastră, luată în sensul mai restrâns al cuvântului, e situată în cadrul celor şapte planete, tot astfel, antropomorfismul, ca cea mai banală concepţie

despre lume, e situat în cadrul acordului care se poate naşte din îmbinarea teismului, intuiţionismului şi naturalismului, iar acest acord e situat, la rândul său, în concordanţa celor şapte dispoziţii sufleteşti. Iar aceste şapte dispoziţii sufleteşti se nuanţează conform cu cele douăsprezece semne ale zodiacului.

Vedeţi deja după nume, chiar şi numai după nume, că nu este adevărată o singură concepţie despre lume, ci 12+7=19+3=22+1=23 concepţii despre lume sunt îndreptăţite. Avem douăzeci şi trei de nume îndreptăţite pentru concepţiile noastre despre lume. Dar tot restul poate lua naştere apoi, prin faptul că planetele corespunzătoare trec prin cercul celor douăsprezece zodii spirituale.

Încercaţi acum, cu ajutorul celor expuse aici, să vă dezvoltaţ un sentiment pentru misiunea ce-i revine ştiinţei spirituale, care să ducă la împăcarea diferitelor concepţii despre lume, la împăcarea lor, prin recunoaşterea adevărului că diferitele concepţii despre lume pot fi explicate, într-un anumit sens, dacă le luăm împreună, în interacţiunile lor reciproce, dar că ele singure, dacă rămân în unilateralitatea lor, nu pot duce în interiorul adevărului; că, dacă vrem să aflăm, realmente, adevărul, trebuie să trăim lăuntric în noi înşine, ca să zicem aşa, valoarea de adevăr a diferitelor concepţii, ca s-o scoatem la capăt – e voie să spunem aşa – cu adevărul. La fel cum vă puteţi reprezenta Cosmosul fizic: zodia, sistemul planetar, Soarele, Luna şi Pământul, toate împreună, şi apoi Pământul singur, tot aşa vă puteţi reprezenta un Univers spiritual: antropomorfism; teism, intuiţionism, naturalism; gnosă, logism, voluntarism, empirism, mistică, transcendentalism, ocultism; şi toate acestea activând în cele douăsprezece zodii spirituale. Toate acestea există, într-adevăr; dar există în sens spiritual. Pe cât de real există Cosmosul fizic, tot pe atât de real există Cosmosul spiritual.

Asupra jumătăţii de creier pe care o cunoaşte anatomistul, şi despre care putem spune că are forma de emisferă, acţionează în special acele influenţe din Cosmosul spiritual care provin de la nuanţele superioare. Există însă o parte invizibilă a creierului, care poate fi văzută numai de către acela care vede corpul eteric; aceasta e influenţată în special de către partea inferioară a Cosmosului spiritual. (vezi desenul). Dar în ce fel se exercită această influentă? Să zicem că avem cazul în care un om se situează cu logismul său pe tărâmul senzualismului, că e situat cu empirismul său pe tărâmul matematismului. Atunci, ceea ce ia naştere astfel face să apară nişte forţe care acţionează asupra creierului său, şi atunci acea parte superioară a creierului său este deosebit de activă şi le pune în umbră pe celelalte. Şi atunci apar nenumăratele nuanţe ale activităţii cerebrale, datorită faptului că creierul înoată, aş zice, în Cosmosul spiritual şi că forţele îşi trimit pe această cale influenţele în creier, aşa cum am avut ocazia să arăt astăzi. Creierele umane sunt, cu

adevărat, atât de variate, pe cât pot fi de variate, conform cu combinaţiile ce rezultă din acest Cosmos spiritual. Ceea ce se află în acea parte de jos a Cosmosului spiritual nici măcar nu acţionează asupra creierului fizic, ci asupra creierului eteric.

Când vorbim despre toate aceste lucruri, impresia cea mai pozitivă pe care am putea-o avea ar fi aceea care ne-ar îndemna să spunem: Toate acestea fac să se nască în mine un sentiment faţă de infinitatea lumii, faţă de măreţia calitativă a lumii şi de posibilitatea pe care o avem, ca oameni, de a trăi în această lume sub o infinită varietate de forme. Cu adevărat, dacă putem contempla un orizont atât de larg, ne putem spune, desigur: E adevărat că nu ne lipsesc posibilităiile de a fi diferiţi în diferitele noastre încarnări, prin care trebuie să trecem pe Pământ. Şi putem fi convinşi că cel ce priveşte lumea în acest fel va găsi, tocmai datorită acestui mod de a privi lumea, ceva care-l va face să exclame: O, ce bogată, ce grandioasă e lumea! Ce fericire, să iei parte la viaţa ei, tot mai departe, tot mai mult, sub forme tot mai variate, să iei parte la existenţa, la faptele, la năzuinţele ei!

NOTE

1. Vezi Robert Hamerling: *Atomistica voinţei. Contribuţii la critica cunoaşterii moderne*, 2 vol., Hamburg,1891.

CONFERINŢA a IV-a

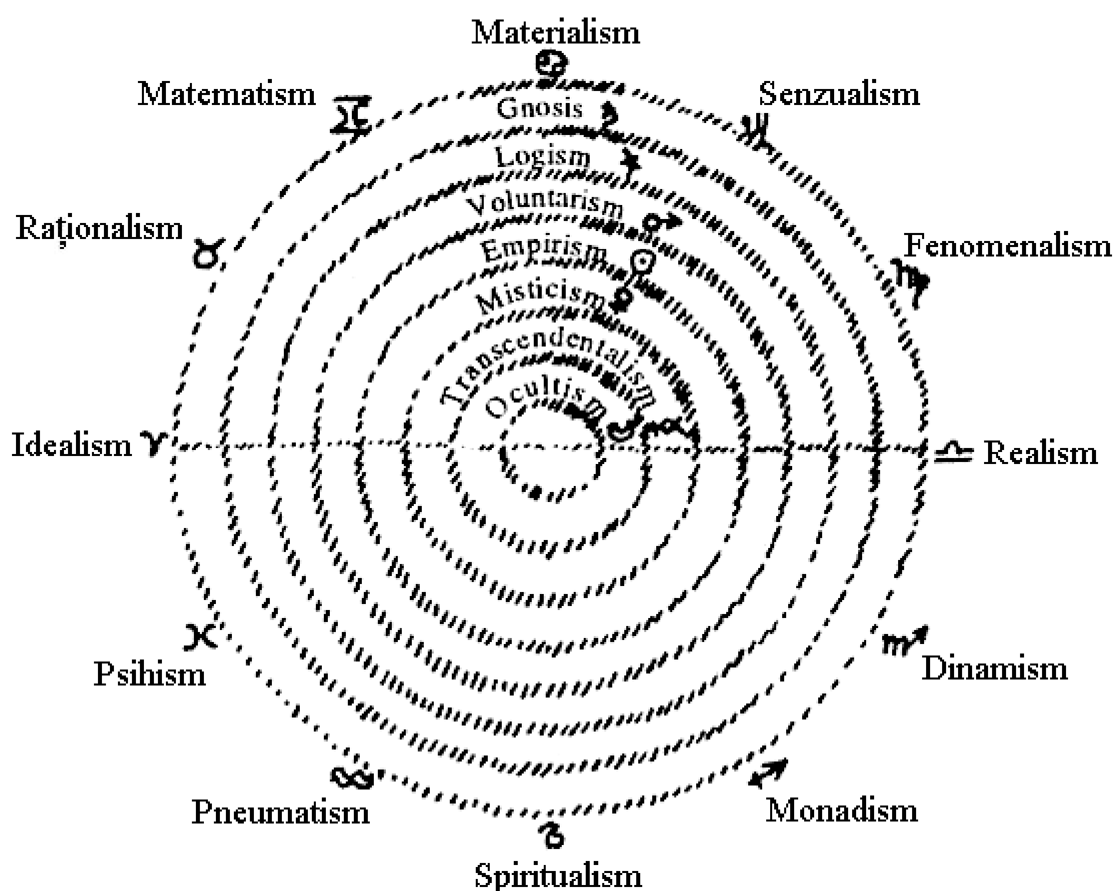
Berlin, 23 ianuarie 1914

Ne-am ocupat de diversele nuanţe ale concepţiei despre lume, de diversele dispoziţii ale concepţiilor despre lume etc., care se pot încetăţeni în sufletul uman şi, din cauză că nu pot, realmente, să scot în evidentă, din larga sferă a acestei teme, decât câteva puncte de vedere izolate, aş vrea să mă refer la un singur exemplu. Să presupunem că un om trăieşte în lume în aşa fe1, încât are în el acele forţe care-l determină să se lase influenţat de nuanţa-concepţie despre lume a idealismului. Vreau să spun, cu alte cuvinte: el face să devină activă înăuntrul lui nuanţa-concepţie despre lume a idealismului. Presupunem că face din ea un factor predominant al vieţii sale interioare, prin faptul că, aş zice, atrage atenţia asupra idealismului, că hrăneşte în sufletul său acea dispoziţie creatoare de concepţii despre lume pe care am caracterizat-o ieri drept dispoziţia mistică venusiană. Am spune, de aceea, dacă am vrea să facem apel la simbolurile astrologiei, că în predispoziţiile spirituale ale unui asemenea om constelaţia lui spirituală este aceea dată de faptul că planeta Venus e situată în zodia Berbecului. Ca să nu apară nici o neînţelegere, subliniez în mod special faptul că, ce-i drept, aceste constelaţii au pentru viaţa omului o importanţă mult mai mare decât cele din horoscopul exterior, dar că ele nu coincid nicidecum cu „nativitatea", cu horoscopul exterior. Căci realitatea este că această influenţă de intensitate sporită, care se exercită asupra sufletului uman prin faptul că mistica se află sub semnul idealismului, aşteaptă acel moment favorabil în care poate lua în stăpânire sufletul, spre a scoate din el la potenţa maximă ceea ce poate rezulta din situarea misticii sub semnul idealismului. Aceste influenţe, care fac ca mistica să stea sub semnul idealismului, nu trebuie să se manifeste neapărat chiar la naştere. Ele pot să se facă simţite înainte de naştere, dar şi după aceea. Într-un cuvânt, este aşteptat acel

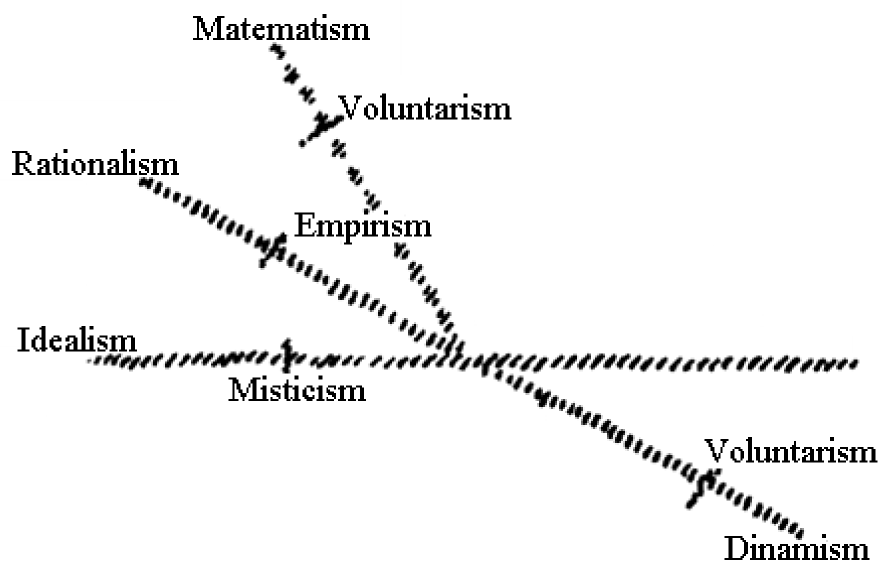
moment în care, conform cu configuraţia organică interioară, aceste predispoziţii pot să fie integrate cel mai bine organismului uman.

Vedem, aşadar, că nativitatea astrologică obişnuită nu intră aici în discuţie. Dar putem spune că un anumit suflet are o predispoziţie care face ca, din punct de vedere spiritual, Venus să se afle în zodia Berbecului, iar mistica să stea în semnul idealismului. Dar forţele care iau naştere în acest fel nu se păstrează de-a lungul întregii vieţi. Ele se schimbă, adică omul ajunge în raza de acţiune a altor influenţe, a altor zodii spirituale şi, de asemenea, a altor dispoziţii sufleteşti. Să presupunem că un om se schimbă în asa fel, încât, în cursul vieţii sale, ajunge sub influenţa dispoziţiei sufleteşti a empirismului, în aşa fel încât mistica să fi parcurs, ca să zicem aşa, drumul până la empirism şi că empirismul se află sub semnul raţionalismului.

Vedeţi că, aşa cum am schiţat ieri, dacă mergem din interior spre exterior, în imaginea simbolică, empirismul stă alături de mistică, la fel cum Soarele stă alături de Venus. În ceea ce priveşte dispoziţia sa, sufletul a înaintat până la empirism şi s-a situat, totodată, în semnul raţionalismului. În viaţa sufletului, acest lucru se manifestă prin faptul că un asemenea suflet îşi schimbă concepţia despre lume. El va schimba concepţia căreia i-a dat naştere, poate tocmai dacă a fost o personalitate deosebit de puternică, în vremea în care, la el, mistica se afla în semnul idealismului, va schimba această concepţie, va face ca ea să treacă la altă nuanţă-concepţie despre lume. Un asemenea om va afirma şi va spune alte lucruri, dacă dispoziţia mistică a trecut la empirism şi dacă acesta se va situa în semnul raţionalismului. Dar din cele explicate adineauri vă puteţi da seama, totodată, că sufletele umane pot prezenta tendinta de a schimba dispoziţia şi zodia concepţiei lor despre lume. Am putea spune că pentru „acest" suflet este indicată deja tendinţa schimbării. Să presupunem că el vrea să ducă mai departe în viaţă această tendinţă. El vrea să înainteze de la empirism la dispoziţia sufletească imediat următoare, la voluntarism. Şi, dacă ar face acest pas înainte şi în ceea ce priveşte zodia, ar ajunge la matematism. Ar trece, în acest caz, la o concepţie despre lume care, în această schemă simbolică, deviază sub unghi de 60 de grade de la prima linie, unde mistica se afla sub semnul idealismului. Şi atunci, un asemenea suflet ar da expresie, de-a lungul aceleiaşi încarnări, unei concepţii matematice despre lume, unei conceptii matematice pătrunse de voinţă, bazate pe voinţă. Aceasta e concepţia căreia i-ar da expresie.

Dar aici se vede un lucru – şi vă rog să luaţi seama la el –, se vede că două asemenea constelaţii, care există în suflet în decursul timpului, se stânjenesc reciproc, se influentează negativ una pe alta, dacă raportul dintre ele este în aşa fel, încât se formează un unghi de 60 de grade. În astrologia fizică, aceasta e o constelaţie favorabilă; în astrologia spirituală, acest aşa-numit sextil este nefavorabil şi se manifestă în faptul că ultima pozitie amintită – voluntarism sub semnul matematismului – găseşte în suflet o piedică foarte mare, astfel încât nu se poate dezvolta, pentru că nu găseşte nici un fel de punct de impact, deoarece omul respectiv nu are deloc aptitudini pentru matematică. Aici se arată caracterul nefavorabil al sextilului în faptul că nu există deloc aptitudini pentru matematică. Aşadar, această poziţie nu este posibilă: voluntarism în zodia matematismului. Consecinţa acestui fapt este că nu se face nici o încercare ca dispoziţia sufletească să înainteze în acest fel. Ci, din cauză că sufletul respectiv nu poate acum parcurge acest drum spre voluntarismul situat sub semnul matematismului, el îşi schimbă poziţia în care se află acum – empirism sub semnul rationalismului (vezi desenul) – şi caută o ieşire – intră în opoziţie faţă de o direcţie pe care se mai poate menţine. Un asemenea suflet n-ar înainta, aşadar, spre voluntarism, aşa cum se arată în desen prin linia punctată, ci cu voluntarismul s-ar situa în opoziţie faţă de empirismul său, aflat în semnul raţionalismului.

Această întreagă situatie ar apărea în semnul dinamismului. Voluntarismul, în opoziţie cu raţionalismul, ar sta sub semnul dinamismului. Şi, de-a lungul vieţii sale, un asemenea suflet ar avea, drept constelaţie posibilă pentru el, pe aceea care-l face să îmbrăţişeze o conceptie despre lume bazată pe o năvală deosebit de mare de forţe, de dinamism, în lume, impregnată de voinţă; voinţa – o voinţă impregnată de forţă. Şi, în acest caz, astrologia spiritualistă se deosebeşte de astrologia fizică; în cea fizică, opoziţia are o cu totul altă semnificaţie decât în cea spirituală. Aici opoziţia apare din cauză că sufletul nu poate merge mai departe, pe o cale ce-i este nefavorabilă; şi el îşi schimbă orientarea, trecând în opoziţie.

V-am schiţat aici calea pe care a parcurs-o sufletul lui Nietzsche de-a lungul vieţii sale. Dacă veţi încerca să înţelegeţi calea pe care a parcurs-o în primele sale lucrări, ea îşi va găsi explicaţia în faptul că mistica s-a aflat în semnul idealismului. În această perioadă au fost scrise lucrările *Naşterea tragediei* şi *Consideraţii inadecvate cu epoca*, în cele patru părti ale ei: „David Strauss, mărturisitorul şi scriitorul", „Despre avantajele şi dezavantajele pe care istoria le aduce vieţii", „Schopenhauer ca educator", „Richard Wagner la Bayreuth". Aceasta e mistică în semnul idealismului. Apoi sufletul merge mai departe. Începe o a doua perioadă. Din aceasta datează lucrările *Omenesc, mult prea omenesc*, *Auroră*, *Ştiinţa plină de bucurie*. Aici avem empirism în semnul raţionalismului. În cea de a treia perioadă, născută din situarea în opoziţie, apar scrierile care au la bază voinţa de putere, voinţa impregnată de forţă, de putere: *Dincolo de Bine şi de Rău*, *Despre genealogia moralei*, *Cazul Wagner*, *Amurgul idolilor*, *Antihrist*, *Aşa grăit-a Zaratustra*. [1]

Vedeţi, aşadar, că există o legitate lăuntrică între Cosmosul spiritual şi felul cum omul se situează în acest Cosmos spiritual. Dacă recurgem la simbolurile astrologiei, care, însă, în acest caz, au o altă semnificaţie, putem spune: Într-o anumită perioadă din viaţa lui Nietzsche, Venus s-a aflat în zodia Berbecului, dar apoi, când această constelaţie a trecut, pentru sufletul său, la Soare, în zodia Taurului, el n-a putut merge mai departe, n-a mai putut să meargă cu Marte în zodia Gemenilor, ci a trecut în opoziţie, cu alte cuvinte, a trecut împreună cu Marte în zodia Scorpionului. Ultima fază din cariera sa filosofică se

caracterizează prin faptul că el s-a aflat cu Marte în zodia Scorpionului. Dar un om rezistă în această constelaţie – şi anume, aceea când ia una din poziţiile de jos, de sub linia idealism-realism (vezi schema de mai sus – nuanţele concepţiei despre lume) –, numai dacă se cufundă într-o concepţie spirituală despre lume, în ocultism sau în ceva similar; altfel, aceste constelaţii exercită, în mod necesar, o influenţă nefavorabilă asupra lui. De aici, destinul tragic a1 lui Nietzsche. Poţi suporta constelaţiile superioare numai dacă eşti capabil să-ţi găseşti în mod corespunzător locul în lume, prin condiţiile exterioare ale vieţii. Şi suporţi ceea ce se află sub linia trasată între idealism şi realism numai dacă te cufunzi în ştiinta spirituală, lucru pe care Nietzsche nu l-a putut face. Când spun „să-şi găsească locul în lume din punct de vedere exterior", mă refer la tot ceea ce poate fi realizat, de exemplu, prin educaţie, prin condiţiile exterioare ale vieţii; ele intră în considerare pentru tot ceea ce se află deasupra liniei idealism-realism. Iar o viaţă meditativă, o viaţă dedicată studierii şi înţelegerii ştiinţei spirituale, intră în considerare pentru tot ceea ce se află sub linia idealism-realism.

Pentru a sesiza întreaga importanţă a ceea ce am schiţat aici, în aceste conferinţe, trebuie să cunoaştem următorul lucru. Trebuie să înţelegem în mod limpede ce este, de fapt, gândul în cadrul trăirilor umane, cum se situează gândul în cadrul trăirilor umane. Materialistul vulgar al epocii noastre socoteşte că e conform cu intenţiile sale să afirme că creierul, respectiv sistemul nervos central, este acela care dă naştere gândului. Pentru acela care ştie cum stau lucrurile, această afirmaţie este la fel de adevărată pe cât este de adevărat că, dacă ne uităm într-o oglindă, oglinda a făcut chipul pe care-l vedem în ea. Dar oglinda nu face nicidecum chipul, ci chipul se află în afara oglinzii. Oglinda nu face decât să reflecte chipul, să retrimită spre noi imaginea lui. Am explicat deja în repetate rânduri acest lucru, în conferinţele mele publice. Exact la fel stau lucrurile şi cu ceea ce omul vieiuieşte drept gânduri. Vom face abstracţie acum de alte conţinuturi sufleteşti. Trăirea gândului, care e reală, activă, în suflet, atunci când omul vieţuieşte gândul, este tot atât de puţin produsă de creier, pe cât de puţin e produsă de oglindă imaginea chipului. În realitate, creierul nu joacă decât rolul unui aparat reflector, el are menirea de a reflecta activitatea sufletului şi de a face ca aceasta să devină vizibilă pentru sine însuşi. Creierul are de-a face, de fapt, cu ceea ce omul percepe drept gânduri, la fel de puţin pe cât are de-a face oglinda cu chipul dvs., atunci când vă vedeţi chipul în oglindă.

Dar mai există şi altceva. Când gândeşte, omul percepe, de fapt, numai ultima fază a activităţii sale de gândire, a trăirii sale în gândire. Pentru a vă face să înţelegeţi acest lucru, aş vrea să recurg iar la comparaţia cu oglinda. Imaginati-vă că v-aţi aşeza în faţa unei oglinzi şi aţi vrea să vă vedeţi chipul. Dacă nu aveţi oglindă, nu vă puteţi vedea chipul. Vă puteţi încorda privirea oricât de mult, nu vă puteţi vedea chipul. Dacă vreţi să-l vedeţi, trebuie să prelucraţi un material oarecare în aşa fel, încât el să devină o oglindă. Cu alte cuvinte, trebuie să preparaţi mai întâi materialul, pentru ca el să poată produce imaginea din oglindă. Dacă aţi făcut acest lucru şi priviţi în oglindă, vă veţi vedea chipul. – Sufletul trebuie să procedeze cu creierul întocmai aşa cum ar proceda un om cu oglinda. Activitatea de gândire propriu-zisă, aceea de percepere a gândurilor, este precedată de o altă activitate, care, dacă aţi vrea să percepeţi, de pildă, gândul „leu", pune mai întâi în mişcare, adânc înăuntru, părţile creierului, în aşa fel încât acestea devin o oglindă prin care este perceput gândul „leu". Iar acela care transformă mai întâi creierul în oglindă sunteţi dvs. înşivă. Ceea ce percepeţi la urmă, drept gânduri, sunt nişte imagini de oglindă; ceea ce trebuie să preparaţi mai întâi, pentru ca imaginea de oglindă respectivă să poată apărea, este o parte oarecare a creierului. Dvs. cu propria dvs. activitate sufletească sunteţi acela care dă creierului structura şi facultatea necesare pentru a putea reflecta, sub formă de gând, ceea ce dvs. gândiţi. Dacă vreţi să daţi de

activitatea care stă la baza gândirii, veţi afla că aceasta este activitatea care, pornind din suflet, intră în creier şi actionează în creier. Şi dacă, pornind din suflet, desfăşuraţi o anumită activitate în creier, atunci aici se va naşte o imagine de oglindă prin care dvs. veţi percepe gândul „leu". – Vă daţi seama, deci, că trebuie să existe mai întâi ceva de natură spirituală sufletească. Acest ceva trebuie să lucreze asupra creierului. Şi atunci creierul este transformat, prin această activitate spirituală sufletească, în aparat reflector, care reflectă gândurile. Acesta e procesul real, care le este atât de neclar majorităţii oamenilor din vremea noastră, încât ei nici nu-l mai pot sesiza.

Cel care progresează puţin în ceea ce priveşte percepţia ocultă, poate să deosebească cele două faze ale activităţii sufleteşti. El poate urmări cum, dacă vrea să gândească ceva, e nevoie nu numai să conceapă gândul respectiv, ci şi să-l pregătească; să-şi prepare, aşadar, creierul. Dacă l-a preparat până când acesta ajunge să exercite funcţia de oglindire, atunci are gândul. Ori de câte ori cineva vrea să întreprindă cercetări oculte, aşa încât să-şi poată reprezenta lucrurile, el are mai întâi sarcina de a nu-şi reprezenta imediat, ci de a desfăşura mai întâi activitatea care pregăteşte reprezentarea. Acesta e lucrul extraordinar de important de care trebuie să se ţină seama. Trebuie să avem în vedere aceste lucruri, pentru că numai dacă le avem în vedere avem în faţa noastră activitatea de gândire reală a gândirii umane. De-abia acum ştim în ce fel lucrează activitatea de gândire a omului. Mai întâi, această activitate de gândire ia în stăpânire creierul, respectiv sistemul nervos central, într-o anumită zonă a lui, desfăşoară o anumită activitate, pune în mişcare într-un anumit fel, dacă vreţi, atomii, îi face să execute anumite mişcări. Prin aceasta, ei devin un aparat reflector, gândul este reflectat şi îi apare astfel sufletului ca gând conştient. Trebuie să deosebim, aşadar, două faze: mai întâi, din directia spiritual-sufletescului, munca asupra creierului; apoi ia naştere percepţia, după ce sufletul a preparat creierul în vederea acestei percepţii. La omul obişnuit, munca asupra creierului rămâne în întregime subconştientă; el percepe numai oglindirea. La omul care face investigaţii oculte, există cu adevărat această necesitate de a vieţui mai întâi pregătirea. El trebuie să vietuiască faptul că trebuie să reverse activitatea sufletească în creier şi să prepare mai întâi creierul, pentru ca acesta să-i reprezinte gândul respectiv.

Ceea ce am descris acum se întâmplă neîncetat la om, în viaţa dintre trezire şi adormire. Activitatea de gândire lucrează mereu asupra creierului şi prin aceasta transformă creierul, pentru întreaga viaţă de veghe, într-un aparat de oglindire a gândurilor. Dar nu e suficient ca înăuntrul nostru să fie prelucrat, prin activitatea de gândire, doar ceea ce prelucrăm noi înşine în acest fel. Căci ceea ce exercită în acest fel spiritual-sufletescul este, aş zice, o activitate limitată. Când ne trezim dimineaţa, când veghem de-a lungul întregii zile, când adormim din nou seara, activitatea spiritual-sufletească ce ţine de gândire constă în faptul că această activitate lucrează întreaga zi asupra creierului şi face din el un aparat de oglindire. Dar aceasta presupune mai întâi existenţa unui creier; numai atunci activitatea spiritual-sufletească îşi poate grava micile ei inscripţii, îşi poate introduce în creier, ca să zicem aşa, notiţele şi gravurile ei. Aşadar, creierul trebuie să existe deja în forma lui principală, în masa lui principală. Dar acest lucru nu este suficient pentru viaţa noastră umană.

Creierul nostru n-ar putea fi prelucrat prin activitatea vieţii cotidiene, dacă întregul nostru organism n-ar fi preparat în aşa fel, încât să constituie baza muncii zilnice. Iar această muncă ce-i pregăteşte omului organismul se face din Cosmos. După cum în viaţa zilnică, de la trezire şi până la adormire, noi desfăşurăm o muncă permanentă de gravare în creier, care face din el un aparat de oglindire a gândurilor cotidiene, tot astfel, atunci

când nu gravăm noi înşine, când nu ne putem da formă noi înşine, trebuie ca forma să ne fie dată din Cosmos. La fel cum micile noastre gânduri lucrează în creier şi-şi gravează micile lor inscripţii, tot astfel întregul nostru organism trebuie construit din Cosmos, printr-o activitate de gândire similară. Şi el chiar este construit în acest fel, pentru că ceea ce lucrează în noi ca să apară acele mici inscripţii există în Cosmos, străbătând cu valurile sale, ca activitate de gândire, acest Cosmos şi împânzindu-l.

Ceea ce ni se înfăţişează în ultimă instantă, de exemplu, drept idei, ceea ce avem drept idealism, există în Cosmosul spiritual ca activitate ce dă naştere idealismului şi poate acţiona asupra unui om în aşa fel, încât îi pregăteşte întregul organism să aibă înclinaţie spre idealism. Exact la fel sunt integrate în om, din Cosmosul spiritual, celelalte nuanţe ale dispoziţiilor şi semnelor zodiacale.

Omul este clădit conform cu gândurile Cosmosului. Cosmosul este marele gânditor, care gravează în noi forma noastră, până în cele mai mici amănunte, până-n vârful unghiilor, exact la fel cum mica noastră muncă de gândire gravează în creier, în timpul zilei, micile sale forme. După cum creierul nostru – mă refer numai la părţile mici, în care pot fi gravate forme – se află sub influenţa muncii de gândire, tot astfel întreaga noastră fiinţă umană se află sub influenţa muncii de gândire cosmică.

Ce înseamnă aceasta? – Pentru ceea ce am spus mai înainte, ca exemplu, despre Nietzsche, aceasta înseamnă: sub influenta Cosmosului, prin încarnarea sa precedentă, Nietzsche a fost pregătit, în karma sa, în aşa fel încât, la un moment dat, în virtutea încarnării sale anterioare, forţele idealismului şi cele ale misticii – care au acţionat împreună pentru că mistica se afla sub semnul idealismului – să acţioneze asupra întregii constituţii corporale în aşa fel încât, la început, el a putut să devină un idealist mistic. Apoi constelaţia s-a modificat, în felul descris.

Aşadar, noi suntem gânduri ale Cosmosului. Cosmosul ne gândeşte. Şi întocmai aşa cum, prin mica noastră muncă de gândire cotidiană, noi gravăm mici forme în creierul nostru şi în conştienţa noastră avem reprezentările: leu, câine, masă, trandafir, carte, în sus, în jos, la stânga, la dreapta, ca oglindiri a ceea ce preparăm mai întâi în creier –, altfel spus, după cum, prin aceea că ne preparăm creierul, percepem, în cele din urmă, noţiunile de leu, câine, masă, trandafir, carte, în sus, în jos, a scrie, a citi –, tot astfel, entităţile ierarhiilor cosmice desfăşoară o vastă activitate de gândire, care gravează în lume lucruri mult mai importante decât gravăm noi cu activitatea noastră de gândire cotidiană. Aşa se face, deci, că nu apar numai micile, minusculele forme gravate de noi, care se oglindesc apoi în mod izolat drept gândurile noastre, ci că noi înşine, cu întreaga noastră fiinţă, suntem aceia care le apărem, la rândul nostru, entităţilor ierarhiilor superioare drept gânduri ale lor. După cum micile procese din creierul nostru oglindesc micile noastre gânduri, tot astfel noi oglindim gândurile Cosmosului, care se gravează în lume. Când ierarhiile Cosmosului gândesc, ele ne pot gândi, de pildă, pe noi oamenii. La fel cum din micile particule ale creierului nostru vin micile noastre gânduri, tot aşa de la ceea ce fac ierarhiile – şi ele ne fac şi pe noi înşine – vin gândurile lor. La fel cum diferitele părţi ale creierului nostru sunt, pentru noi, aparatele de oglindire pe care le prelucrăm mai întâi ca să poată oglindi gândurile noastre, tot aşa noi, fiinţe minuscule, suntem ceea ce ierarhiile Cosmosului îşi prepară, atunci când vor să aibă gânduri. Putem spune, aşadar, într-un anumit sens: Ne putem simţi faţă de Cosmos aşa cum s-ar putea simţi o mică parte a creierului nostru faţă de noi înşine. Dar, pe cât de puţin suntem, din punct de vedere spiritual-sufletesc, ceea ce e creierul nostru, tot pe atât de puţin entităţile ierarhiilor superioare sunt, bineînteles, „noi". De aceea, noi suntem independenti în raport cu entităţile ierarhiilor superioare. Şi putem spune: Într-un anumit sens, noi le slujim lor,

pentru ca să poată gândi prin noi; dar suntem, totodată, entităţi independente, care au existenţia lor proprie în ele însele, după cum, într-un anumit sens, chiar şi particulele creierului nostru au viaţa lor proprie.

În acest fel găsim legătura dintre gândul uman şi gândul cosmic. Gândul uman este regentul creierului; gândul cosmic este un regent de aşa natură, încât noi înşine, cu întreaga noastră fiinţă, facem parte din activitatea pe care el trebuie s-o desfăşoare. Dar din cauză că, datorită karmei noastre, el nu-şi poate aplica toate gândurile întotdeauna în acelaşi fel asupra noastră, noi trebuie să fim clăditi conform cu logica sa. Aşa că noi, oamenii, avem logica noastră, după care gândim, iar ierarhiile spirituale ale Cosmosului au şi ele logica lor. Iar logica lor constă tocmai în ceea ce am consemnat noi drept schemă (schema de mai sus). După cum, dacă gândim „leul este un mamifer", noi punem în legătură două noţiuni, formând o judecată, tot astfel ierarhiile Cosmosului gândesc două lucruri împreună, Mistica şi idealismul, iar noi spunem, în acest caz: Mistica să apară în semnul idealismului. Imaginaţi-vă mai întâi acest lucru ca activitate pregătitoare a Cosmosului: Mistica să apară în semnul idealismului – aşa răsună creatorul „fiat", Cuvântul creator. Pentru fiinţele ierarhiilor spirituale; activitatea de pregătire constă în faptul că ele iau în stăpânire un om a cărui karmă permite ca în el să se formeze predispoziţia de a deveni un idealist mistic. E retrimis spre ierarhiile Cosmosului ceea ce noi, din punctul nostru de vedere, am spune că e un gând, iar pentru ele, este expresia unui om care e un idealist mistic, care este gândul lor, după ce ele şi-au pregătit această judecată cosmică: Mistica să apară în zodia idealismului!

Am schiţat, într-un anumit sens, aspectul lăuntric al Cuvântului cosmic, al gândirii cosmice. Ceea ce am consemnat într-o schemă drept logică cosmică, ne arată cum gândesc ierarhiile spirituale ale Cosmosului, de pildă: Empirismul să apară în semnul rationalismului! – şi aşa mai departe. Să încercăm să ne imaginăm ce se poate gândi în acest fel în Cosmos. Se poate gândi: Mistica să apară în semnul idealismului! Ea să se transforme! Să devină empirism în semnul raţionalismului! – Piedică! Ceea ce ar urma, ar fi o judecată cosmică greşită. Gândul este orientat în altă direcţie, avem „gândire greşită" corectată, aşa cum verificăm un gând. Trebuie să apară cel de al treilea punct de vedere: Voluntarismul în semnul dinamismului. – Rezultatul acestor trei judecăţi, rostite de-a lungul vremurilor în lumile cosmice, apare drept omul „Nietzsche". Şi el se reflectă apoi drept gând al Cosmosului.

În acest fel vorbeşte întreaga ceată a ierarhiilor spirituale din Cosmos. Iar activitatea noastră umană de gândire e o copie, o copie mică a acestei vorbiri. Lumile se raportează la spirit sau la spiritele Cosmosului aşa cum creierul nostru se raportează la sufletul nostru. Putem privi astfel în intimitatea a ceea ce, în orice caz, ar trebui să privim numai cu o anumită veneraţie, cu o sfântă sfială. Căci atunci ne aflăm, s-ar putea spune, în faţa tainelor individualitătilor umane. Învăţăm să înţelegem că – dacă-mi permiteti să mă exprim aici metaforic – ochii fiinţelor din ierarhiile superioare îşi plimbă privirile pe deasupra individualităţilor omeneşti şi că pentru ele individualităţile sunt ceea ce sunt pentru noi literele individuale dintr-o carte în care citim. Acesta e lucrul pe care nu ne e îngăduit să-l privim decât cu o sfântă sfială. Căci surprindem astfel activitatea de gândire a Cosmosului.

În epoca noastră, vălul unei asemenea taine trebuie dat la o parte, până la un anumit punct. Căci legile care au fost prezentate aici drept legi ale gândurilor Cosmosului acţionează în om. Iar cunoaşterea lor ne poate ajuta să înţelegem viaţa şi, înţelegând această viaţă, să învăţăm a ne înţelege pe noi înşine, să ne înţelegem în aşa fel, încât să ştim că, chiar dacă, dintr-un motiv sau altul, trebuie să ne situăm în viaţă într-un mod

unilateral: Facem parte dintr-un mare Tot, căci suntem părţi ale logicii de gânditor a Cosmosului. Iar ştiinţa spirituală ne arată cum putem ajunge să întelegem aceste lucruri, ajutându-ne să înţelegem unilateralitatea noastră, în ceea ce priveşte predispoziţiile noastre, cât şi să devenim omnilaterali, prin adevărurile ştiinţei spirituale. Şi atunci vom găsi dispoziţia care este necesară tocmai în epoca noastră.

În epoca noastră, în care multe dintre şpiritele care dau tonul în lumea filosofică nu au nici cea mai mică idee despre lucrurile pe care le-am atins aici, trăim fenomenul că oamenii sunt, totuşi, situaţi în mijlocul acestor raporturi, fără a şti însă să trăiască în ele. Dar prin aceasta ei fac să ia naştere ceva care cere o compensaţie. Luaţi, de pildă, exemplul lui Wundt, pe care vi l-am dat ieri. Unilateralitatea lui e determinată de o constelaţie absolut precisă. Să presupunem că Wundt ar putea ajunge cândva să înţeleagă ştiinţa spirituală; în acest caz, el şi-ar înţelege propria unilateralitate în aşa fel, încât şi-ar spune: Ei da, datorită faptului că mă situez pe tărâmul empirismului ş.a.m.d., sunt în stare să realizez lucruri bune pe anumite tărâmuri. Rămân în continuare pe aceste tărâmuri şi completez restul prin ştiinţa spirituală. – Aceasta ar fi judecata la care ar ajunge. Dar el nici nu vrea să audă de ştiinţa spirituală. Şi ce face, din această cauză? În timp ce ar putea realiza lucruri bune, rodnice, în constelaţia care-i este proprie, Wundt înalţă la rangul de filosofie totalitară ceea ce poate realiza datorită acestei constelaţii, pe când altfel ar putea realiza, probabil, lucruri şi mai mari, mult mai mari, ba chiar lucruri cu adevărat folositoare, numai dacă ar renunţa să mai filosofeze şi ar întreprinde experimente asupra fenomenelor sufleteşti – ceea ce ştie să facă – şi dacă ar cerceta natura judecăţilor matematice –, ceea ce, iarăşi, ştie să facă –, în loc să tot fiarbă la un loc toate acestea, ca să obţină nu ştiu ce filosofii; căci atunci el s-ar afla pe făgaşul just.

Dar acelaşi lucru trebuie să-l spunem despre mulţi alţii. Din această cauză, ştiinţa spirituală trebuie, pe de-o parte, să trezească în oameni puterea de a înţelege că între diferitele concepţii despre lume poate să fie pace, şi, pe de altă parte, să atragă atenţia în mod sever asupra faptului că se încalcă ceva necesar ce rezultă din respectarea, de către diferitele personalităţi din epoca noastră, a constelaţiilor, lucru care aduce mari prejudicii, prin aceea că ei influenţează lumea pe calea sugestiei, prin judecăţi la care ajung fără a fi luat seama la constelaţia lor. Trebuie să respingem cu severitate concepţiile unilaterale care vor să se impună drept concepţii general valabile. Lumea nu poate fi explicată de un om care are predispoziţii pentru un lucru sau altul. Iar dacă acesta vrea s-o explice pe baza acestor predispoziţii şi să întemeieze o filosofie, această filosofie va avea efecte nefaste, şi ştiinţei spirituale îi revine sarcina de a demarca pretenţiile trufaşe ale acestei concepţii unilaterale care se prezintă lumii drept concepţie totalitară. Unilateralitatea caracterizată se va impune cu atât mai mult, cu cât vor fi mai scăzute înţelegerea şi interesul epocii noastre pentru ştiinţa spirituală.

Vedem de aici că tocmai cunoaşterea esenţei gândului uman şi a celui cosmic ne poate ajuta să înţelegem în mod corect importanţa şi misiunea ştiinţei spirituale în epoca noastră şi să recunoaştem în ea ceea ce ne poate situa în raportul just faţă de alte aşa-zise curente spirituale, faţă de curentele filosofice ale epocii noastre. Ar fi de dorit ca tocmai adevăruri de felul celor pe care am încercat să ni le apropiem prin aceste conferinţe să se înscrie adânc în inimile şi în sufletele prietenilor noştri, pentru ca înaintarea prin lume a mişcării spirituale antroposofice să fie de aşa natură, încât să o apucăm în direcţia adecvată. Dacă se va ţine seama de acest lucru, se va înţelege din ce în ce mai mult faptul că omul e modelat de către ceea ce trăieşte în el sub formă de gânduri cosmice.

Tocmai o asemenea expunere face să ne pară şi mai adânc decât ne-ar părea în alte împrejurări un gând al lui Fichte, care spune [2]: Filosofia pe care o are cineva depinde de

ce fel de om este el. Da, e adevărat, filosofia pe care o are cineva depinde de ce fel de om este! Faptul că, în prima perioadă din încarnarea lui de atunci, când a trăit drept Fichte, a putut să spună, cuprinzând astfel nervul fundamental al concepţiei sale depsre lume: „Lumea noastră este materialul devenit sensibil al datoriei noastre" [3], ne arată, la fel ca şi cuvântul de mai sus, pe care el l-a rostit mai târziu, că sufletul său şi-a schimbat constelaţia de pe firmamentul spiritual, ne arată, deci, cât de bogată era alcătuirea acestui suflet, astfel încât ierarhiile spirituale l-au putut transforma, spre a gândi prin el, pentru ele însele, diferite lucruri. Ceva similar s-ar putea spune, de exemplu, despre Nietzsche.

Unele aspecte ale contemplării lumii se ivesc tocmai atunci când aducem în faţa sufletelor noastre lucruri de felul celor pe care le-am prezentat în cursul acestor patru conferinţe. Cel mai mare câştig pe care-l putem dobândi de aici este, oricum, acela că ajungem să privim din ce în ce mai adânc în alcătuirea spirituală a lumii, să patrundem în ea şi cu simţirea, cu sentimentul. De-aş fi reuşit ca, printr-un ciclu de conferinţe ca acesta, să realizez măcar un lucru, să fi determinat cât mai multe dintre sufletele dvs. să-si spună: Da, dacă vrem să ne cufundăm în lumea spirituală, adică în lumea adevărului şi nu în lumea erorii, atunci trebuie să pornim cu adevărat la drum! Căci, de multe, multe lucruri trebuie să ţinem seama pe acest drum, ca să ajungem la izvoarele adevărului. Şi, chiar dacă la început s-ar putea întâmpla să ni se pară că ici sau colo apare vreo contradicţie, că ici sau colo nu pot înţelege un lucru sau altul, vreau să-mi spun, totuşi, că lumea nu există spre a fi înţeleasă de pe orice treaptă a înţelegerii umane şi că eu prefer să devin un căutător decât un om care se situează mereu în faţa lumii numai cu întrebarea: Ce pot înţelege? Ce nu pot înţelege? – Dacă cineva devine un căutător, dacă o apucă cu seriozitate pe calea căutării, el va învăţa să-şi dea seama că, pentru a ajunge cât de cât la o înţelegere a lumii, trebuie să aducă impulsurile ce vin din cele mai diferite direcţii. Şi atunci el se dezvaţă cu totul să stea în faţa lumii întrebându-se mereu: Oare înţeleg acest Iucru? Oare nu-l înţeleg?, ci caută şi caută şi caută mai departe. Cei mai răi duşmani ai adevărului sunt concepţiile despre lume încheiate, care tind să se constituie în sisteme închegate, care vor să făurească un număr oarecare de gânduri şi cred că le e permis să construiască din două-trei gânduri o lume.

Lumea este ceva infinit, din punct de vedere calitativ şi cantitativ. Şi va fi o adevărată binecuvântare dacă se vor găsi câteva suflete umane care să vrea să vadă limpede cum stau lucrurile tocmai în legătură cu unilateralitatea infatuată care se manifestă cu o trufie atât de îngrozitoare şi pretinde că e o totalitate. Aş putea spune că rostesc aceste cuvinte cu inima sângerândă: Cea mai mare piedică în calea cunoaşterii faptului că în creier are loc o activitate de preparare a terenului pentru activitatea de gândire, a faptului că creierul este transformat într-o oglindă şi că aceasta reflectă viaţa sufletului – un adevăr a cărui cunoaştere ar putea aduce infinit de multă lumină în multe alte probleme ale fiziologiei –, cea mai mare piedică în calea cunoaşterii acestui fapt este nebunia în prada căreia a căzut fiziologia din zilele noastre, care vorbeste aici de două feluri de nervi, de nervii motori şi de nervii senzitivi [4]. Am atins şi această problemă în multe conferinţe. Ca să producă această teorie, care bântuie peste tot în fiziologie, a trebuit, într-adevăr, ca mai întâi fiziologia să-şi piardă cu totul minţile. Totuşi, azi e acceptată pe toată suprafaţa Pământului această teorie care se aşază ca o piedică în calea oricărei cunoaşteri veritabile a naturii gândului şi a naturii sufletului. Gândul uman nu va putea fi cunoscut niciodată, dacă fiziologia constituie o asemenea piedică în calea cunoaşterii gândului. Dar noi am realizat chiar performanţa că azi o fiziologie apare ca introducere la orice manual de psihologie, de ştiinţă despre suflet, făcându-l dependent de ea. Dar în acest fel e barat, totodată, drumul spre cunoaşterea gândului cosmic.

Învăţăm să cunoaştem ce este gândul în Cosmos numai atunci când ne simţim pe noi înşine în adevărul acestui gând care, ca gând, nu are nimic de-a face cu creierul, în afară de faptul că el însuşi e stăpânul acestui creier. Dar când am cunoscut gândul în entitatea sa în noi înşine ca gând uman, atunci ne simţim situaţi, cu acest gând, în Cosmos, iar cunoaşterea noastră, în ceea ce priveşte adevărata natură a gândului uman, se lărgeşte până la cunoaşterea adevăratei naturi a gândului cosmic. Dacă învăţăm să cunoaştem cu adevărat felul cum gândim, învăţăm să cunoaştem şi felul cum noi suntem gândiţi de puterile Cosmosului. Da, în acest caz, dobândim chiar posibilitatea de a arunca o privire în logica ierarhiilor.

Diferitele componente ale judecăţilor emise de ierarhii, noţiunile ierarhiilor, vi le-am consemnat deja în schema noastră. Noţiunile ierarhiilor sunt cele douăsprezece semne ale zodiacului spiritual, cele şapte dispoziţii din care iau naştere concepţiile despre lume etc. Iar oamenii, ei sunt judecăţi ale Cosmosului, care provin din aceste noţiuni. În acest fel, noi ne simţim situaţi în logica Cosmosului, adică, dacă luăm lucrurile în sensul real, ne simtim situaţi în logica ierarhiilor Cosmosului, ne simtim, ca suflete, cuibăriţi în gândul cosmic, la fel cum simţim că gândul, micul gând pe care-l gândim, e cuibărit în viaţa noastră sufletească.

Încercaţi să meditaţi o dată la ideea: „Eu gândesc gândurile mele. – Eu sunt un gând pe care-l gândesc ierarhiile Cosmosului. Esenţa veşnică a fiinţei mele se datorează faptului că gândirea ierarhiilor este ceva veşnic. Şi atunci când, odată şi odată, o categorie de ierarhii mă va fi gândit până la capăt, voi fi predat – la fel cum gândul omului e predat de către profesor elevului – de către o categorie unei alte categorii, pentru ca aceasta să mă gândească mai departe, în ceea ce este fiinţa mea adevărată, veşnică. În acest fel mă simt pe mine însumi în sânul lumii de gânduri a Cosmosului."

NOTE

1. *Naşterea tragediei*, 1872 – *Consideraţii neconforme cu vremea*, partea întâi: „David Strauss, mărturisitorul şi scriitorul", 1873; partea a 2-a: „Despre avantajele şi dezavantajele pe care istoria le prezintă pentru viaţă", 1874; partea a 3-a: „Schopenhauer ca educator", 1875; partea a 4-a: „Richard Wagner la Bayreuth", 1876. *Omenesc, mult prea omenesc*, 1878. – *Auroră*, 1881. – *Ştiinţa plină de voioşie*,1882. *Dincolo de Bine şi Rău*, 1885/1886. – *Despre genealogia moralei*, 1887. – *Cazul Wagner*, 1888. - *Amurgul idolilor*, 1888. – *Antihristul*, 1888. – *Aşa grăit-a Zaratustra*,1883/1884. Vezi şi lucrarea lui Rudolf Steiner ***Friedrich Nietzsche, un luptător împotriva epocii sale*** (1895), G.A. 5.

2. Textual: „Ce filosofie îţi alegi, aceasta depinde, deci, de ce fel de om eşti: fiindcă un sistem filosofic nu e un mobilier mort, pe care poţi să-l dai afară sau să-l accepţi, după cum ne place, ci el e însufleţit de sufletul omului care-l are.", în: Prima introducere în teoria ştiinţei (1797), secţiunea a 5-a, în Operele complete ale lui Johann Gottlieb Fichte, editate de J.H. Fichte, 8 vol., Berlin,1845-46, vol. l , p. 434.

3. Vezi nota 1, Conferinţa a II-a.

4. Vezi şi cartea lui Rudolf Steiner ***Despre enigmele sufletului*** (1917), G.A., 21, cap. 4 „Extinderi schiţate …", 6. Dependenţele fizice şi spirituale ale entităţii umane. – Apoi conferinţele ţinute cu începere din 23 martie 1920 în ***Ştiinţă spirituală şi medicină*** (20 conferinţe, Dornach, 1920), G.A., 312 şi cele ţinute începând din aprilie 1920: ***Înnoirea artei didactice pedagogice prin ştiinţa spirituală*** (14 conferinţe, Basel, 1920), G.A., 301.
